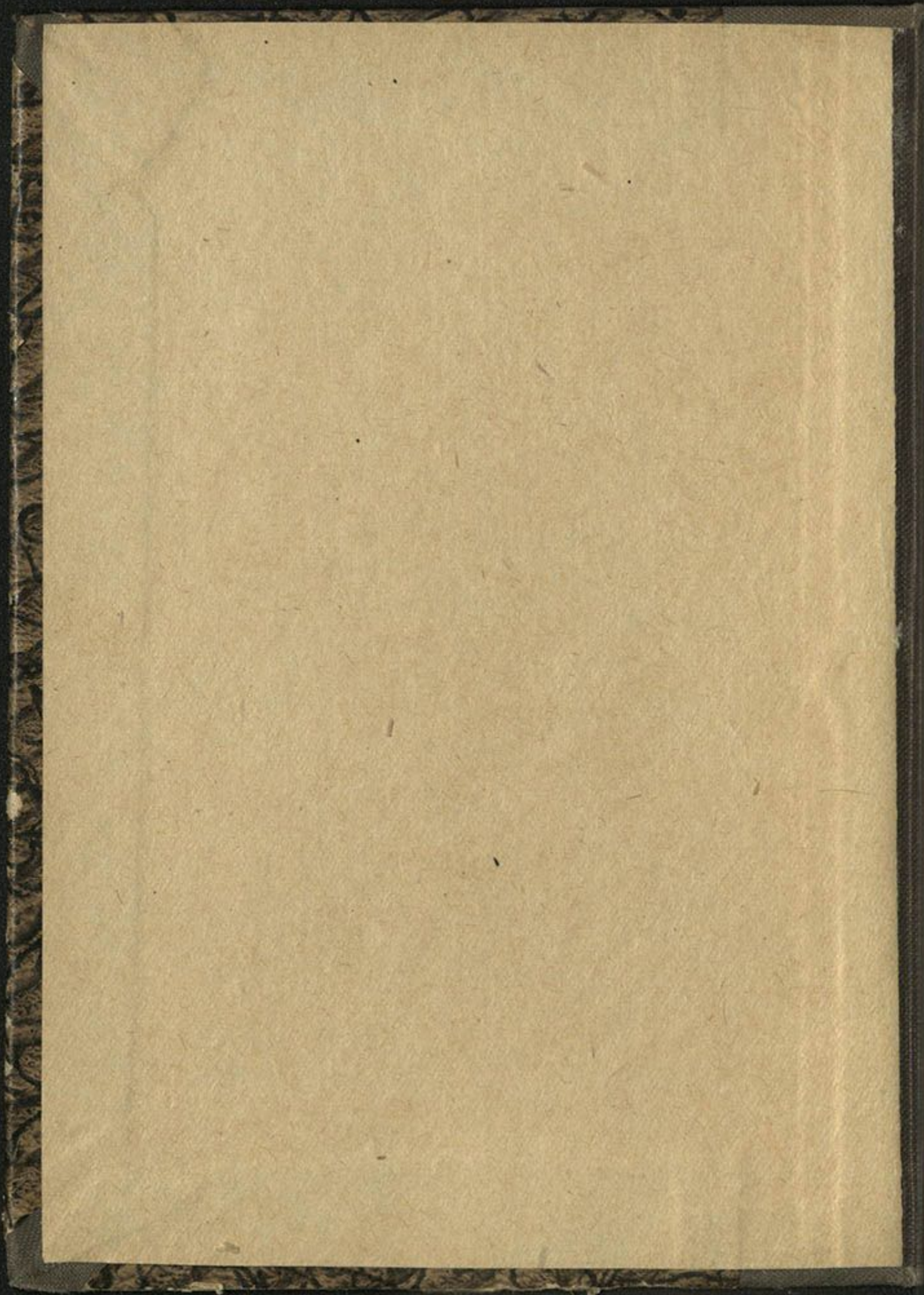
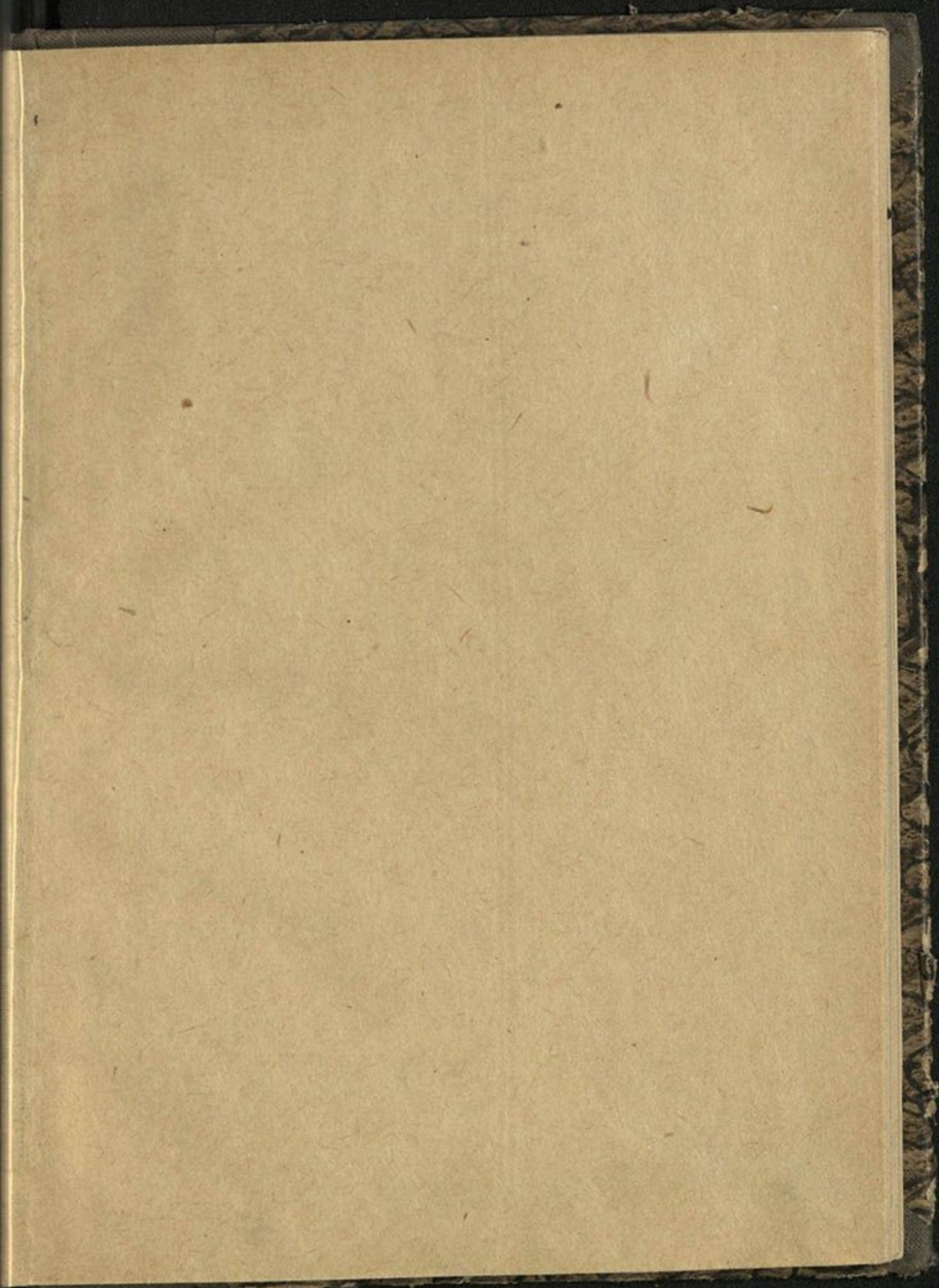
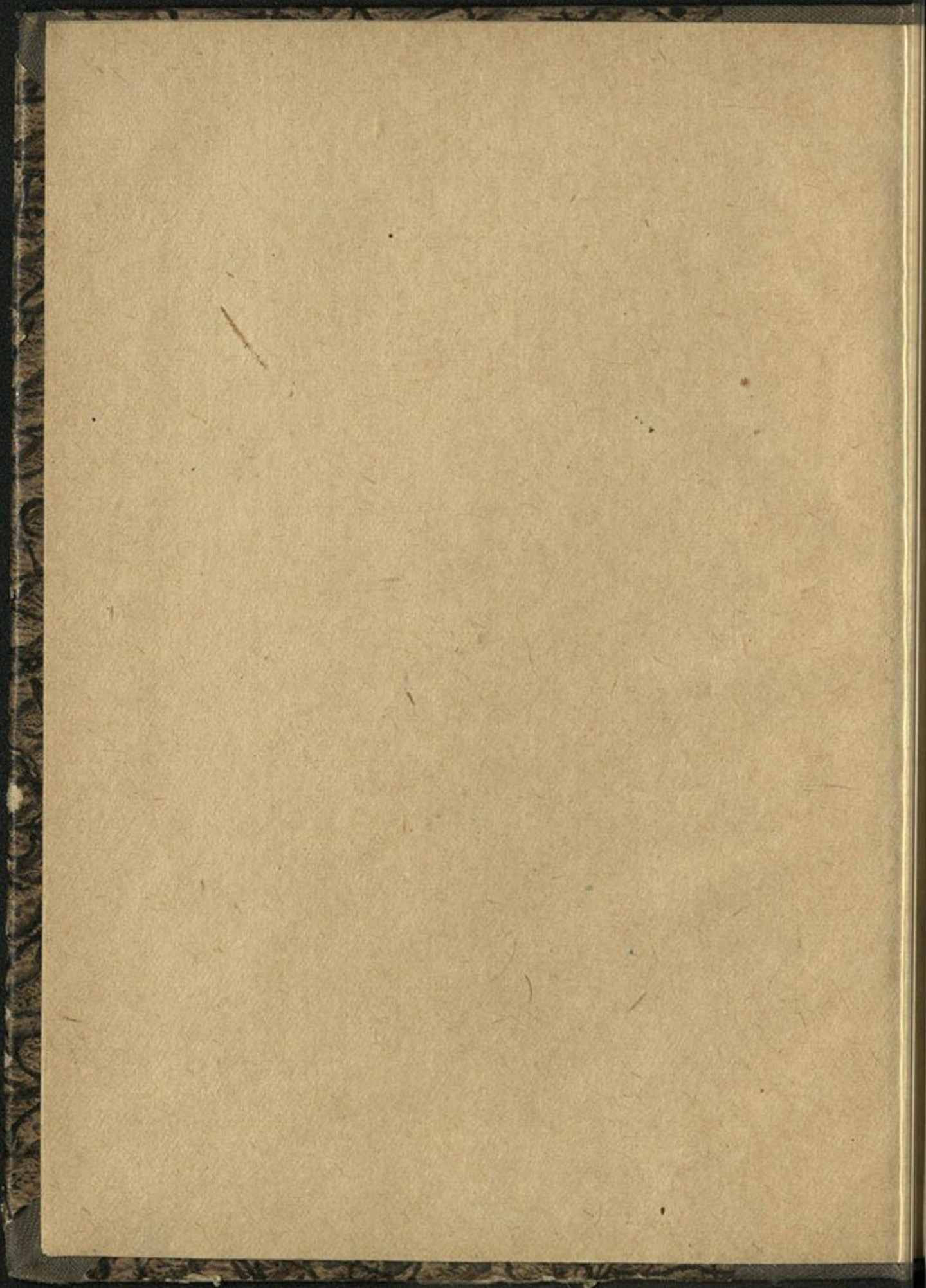

Ба 65 727

Ба 65 727

№ 58 СЯЛЯНСКАЯ БІБЛІОТЭКА № 58

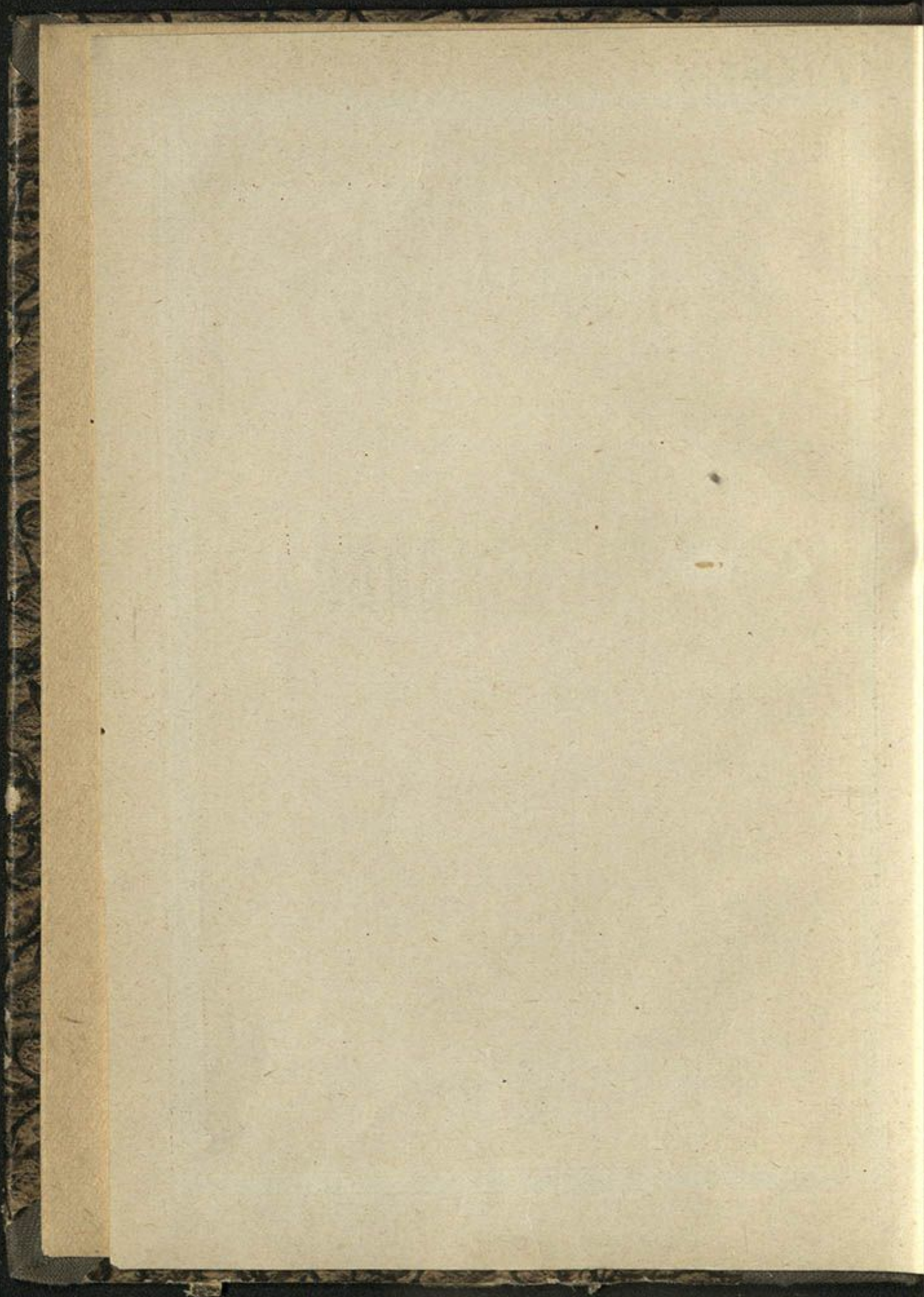
ЦІШКА ГАРТНЫ

ВЫБРАННЫЯ
АПАВЯДАНЬНІ

Дзяржаўнае Выдавецтва Беларусі
МЕНСК—1926

Ба 65 727

Ба 65727

№ 58 СЯЛЯНСКАЯ БІБЛІОТЭКА № 58

ЦІШКА ГАРТНЫ

ВЫБРАНЬЯ АПАВЯДАНЬНІ

Ба 65727

Бел. адзел
1994 г.

15-183-02

ДЗЯРЖАЎНАЕ ВЫДАВЕЦТВА БЕЛАРУСІ
МЕНСК—1926 г.

К

36-58161 R

25.11.2009

БДВ. № 49.

Галоўлітбел № 15786.

2-ая дзярж. друк. Зак. № 275. У ліку 3000 экз.

„ЛАЙДАК“

Ужо падыходзіў канец дзесятае гадзіны раніцы, калі Палута ў другі раз вярнулася з травы. Ёй і на гэты раз пашанцавала: стражнік ня ўбачыў, і яна нажала два вялікіх дапаўна мяшкі добрае паплаўное травы. Янкель рамізьнік, стрэўшы Палуту з травою, нічога ня кажучы, адкупіў у яе абудва мяшкі за восем злоты і яшчэ нават падзякаваў.

Гэта Палуту дужа ўзрадвала, бо яшчэ дагэтуль яна ні разу так удачліва не зарабляла.

Вясёлай ды здаволенай увашла яна ў хату.
— Ну, цяпер крыху супачыну. Ужо сеньня болей нікуды не пайду. Дзякуй богу, утаргавала і хопіць для мяне на нейкі час. Вось толькі трэ' было-б зьбегаць на рынак ды купіць хаця кавалачак сітніцы Хведарку,— у голас сказала яна сама сабе.

І, успомніўшы аб Хведарку, Палута кінула паглядам у запечак. Кінула паглядам і раптам сумелася, паціснуўшы плячыма: замест Хведаркі, яна ўгледзела старэйшага свайго сына, Янку, які, скурчыўшыся абаранкам, ляжаў прытоеным у самым куточку запечку. „Што-то

мае быць?“ прабегла ў Палуцінай галаве: „Толькі тыдзень мінуў, а ён ужо й дамоў наведаўся“.

— Янка, Я-а-начка-а!—у голас пазвала Палута і хутка падбегла да полу:—Ці-ж гэта, Яначка, ты-ы? Чаго ты вярнуўся дадому, мой сыноч? Можа зьбег ад пана Замыжнага?

Але хлопчык нічога не адказаў на мацерыны запытаньні: ён моўчкі, потайна ляжаў, баючыся паварушыцца, і відно было, як спуджана паморгвалі яго прыплюшчаныя вочкі.

— Ці ты чуеш, ці не?—гучней і зьлей гукнула Палута на сынка і штырханула яго рукою ў бачок.

Янка раптам узварухнуўся, выпрастаўся і мігам падняўся.

— Мамачка, толькі не чапайцеся. Я вам сазнаюся—я зьбег ад пана Замыжнага. Вельмі ўжо там з мяне здзекваліся: не кармілі зусім, білі, папіхалі, спаць не давалі. Я ня мог сьцяраць і... зьбег. Ня беце, матачка-а... Не магу я служыць у Замыжнага, нізашто не магу і... ня буду.

— Брэшаш, распусьнік!

— Не, мамачка, дальбог не,— стукнуўшы кулачком у грудзі, пакляўся Янка.

Палута замаўчала і некалькі часу нічога не казалі, але скоро да яе надышло сумненьне, і яна вымавіла да сынка:

— А калі ты хлусіш, што тады будзе?

Вось я толькі папытаю ў аканома Сідара, чакай...

— Не, ні каліва ня хлушу, ні беднага... Папытайце сабе ў дзядзькі Сідара...—умольна, гледзячы Палуце ў вочы, апраўдваўся Янка.

Але не пасьпеў ён дагаварыць свайго апраўданья, як пачуўся стук у вакно, а за ім і голас знадворку.

— Палута! Палута-а, га?

Палута кінула Янку, баржджэй падбегла да акна і ўгледзела ў ім Сідара, аканома Замыжнага.

— Ага-а! Сіда-ар! Чаго-ж гэта вы?—запытала яна Сідара, прачыняючы акно.

Сідар усміхнуўся і адказаў:

— Чаго! Да ты, пэўна, і сама дагадалася... Гэта-ж...

— А што?—не дагадваючыся ў чым рэч, перабіла Сідара Палута...

— Да простая рэч, за хлопцам прыехаў. Узяў учора ноччу і зьбег. Кінуў-рынуў у полі стада, а сам, займаздароў, драла. І ліха ведае, колькі ўчыніў шкоды: у сенажаць, ведаеш, рынула ўсё стада і нашчэнт здратавала з дзесяціну поплаву. Эх, такі ўжо, галубка, распусны ён у цябе, такі мудрагельны хлапец, што ня дай ты рады. Пэўна заснуў у пасецы, выпусьціў з ваччу стада і з пярэпалаху ўцёк да хаты... Напэўна-ж, я думаю, ён ў цябе ў дому?

Сідаравы словы ня былі наўдою для Палуты: яна зразу, толькі што ўгледзела ў хаце Янку, думала гэта. Да кляцьбы і запэўненьня свайго сынка, чым ён апраўдваў свой зьбег са службы, Палута аднеслася з поўнаю няўвагаю. Нават і думкі не дапускала, што яе сыночк клянецца ёй і яе запэўняе зусім шчыра. Чамусьці яна верыла словам аканомы Сідара. Толькі ён скончыў запытаньні, як Палута адварнула да запечку, дзе насуплена стаяў Янка, і злосна прыкрыкнула на яго:

— Ці ты чуеш, адшчапенец, што дзядзька кажа? Каб цябе паралюш задушыў. Ну-ж, я табе пакажу, зараза.

— Ша-ша!—перапыніў Палуту Сідар:— Крычаць—то ўжо ты ня крычы на яго... Падобраму лепш скажы, угавары яго болей так не рабіць...

— Го! не! Я-а яму пака-ажу-у! Эх, эх! І што мне рабіць з гэтым разбойнікам... сьветам круціць, на яго ліха...

Яна злосна скрывіла міну, сашчапіла кулакі і намерылася кінуцца на хлопчыка, зрабіўшы ад акна некалькі крокаў.

— Янка-а! Га, Янка-а! Хутка адзявайся і мігам з дзядзькам Сідарам назад да пана Замыжнага. Баржджэй!—прыказала яна хлопчыку.

— Мамачка, родненькая, што хочаце са мною рабеце, куды хочаце пасылайце—толькі

пазбаўце ад пана Замыжнага. Ён замучыць мяне... Там я з голаду памру. Не адпраўляйце мяне з дзядзькам Сідарам... Я з ім не паеду; ён вам няпраўду пра мяне наказаў...— з плачам у голасе, з мінаю на твары, якая выказвала глыбокую просьбу, умольна казаў да мацеры Янка.—Я ўсё роўна там не застануся, калі мяне туды сілаю завязуць. Уцяку, кіну... павешуся лепей ці ўтаплюся, а ня ўслужу...—ужо з пагрозаю дадаў ён.

— Як?! Ты мяне яшчэ страшыць уздумаў? Вось я табе дам—павешуся! Бяры халацік ды шапку—і гайда назад!—узліўшыся да чырвані, крычала Палута.

Янка спужаўся мацеры і паслушна зьлез з полу, зняў з кручка халацік ды шапку і, уздзеўшы іх, паслушна вышаў з хаты.

У дварэ сустрэў яго Сідар. Хапіўшы за руку Янку, ён жартліва сказаў:

— Кінь журыцца, нябожа; пакуль жаніцца—загаіцца... Вось забывай усё, палязай на воз і паедзем.

Янка нічога не адказаў Сідару. Галодны ад учарашняга і аслаблы, але ня могшы прапасаць у мацеры есьці, ён пашоў да возу і ўсеўся на мяшку з саломаю.

— Янка, Яначка!—радасна кінуўся да яго Хведарка, прыбегшы аднекуль і ўгледзеўшы

брата на возе:—Вазьмі й мяне з сабою, я хачу пад'ехаць—я так доўга не катаўся.

Янка нічога не адказаў і братку: ён мэрам і ня слухаў, што яму так рад і так шчыра сустрэў яго зусім нявінны ні ў чым Хведарка. Нават і вокам ня кінуў на яго, калі пакрыўджаны Хведарка адышоў ад возу, сеў на прызьбе і набочыўся.

Не зважаючы на дзяцей, Сідар каля пяці хвілін аб нечым пашаптаўся з Палутаю, а пасья адвязаў каня і намерыўся ехаць.

— Бывай здарова, Палута!—сказаў Сідар да Палуты і паківаў галавою.

— Бывайце здаровы, ягамосьць Сідар...— добрадушна адказала Палута і сьледам дабавіла:—Вы ўжо там не патурайце яму, ушчувайце добра, калі трэба; я яшчэ падзякую вам за гэта... Што з ім цырымоніі разводзіць!..

Сідар засьмяяўся і пагнаў каня.

— Што-ж, Янка, засмуціўся? Баішся ехаць? Кінь нудзіцца!—абярнуўся ён да Янкі!

Янка маўчаў. Гурток цікавых дзетак, якія сабраліся вакол возу, а цяпер расступіліся і глядзелі, як той аддаляўся, крычалі ўсьлед Янку розныя выказы: „Вярніся, Янка, прывязі яблык, як пасьпеюць“. У грамадку дзяцей замяшаўся і Хведарка.

Палута-ж, толькі Сідар пагнаў каня, пакінула надворак і вярнулася ў хату. Усё, што

здарылася з яе сынком, мэрам і ня было— адышло на задні плян.

Удачлівы заробатак і чародныя клопаты жыцьця нахлынулі ёй у голаў і запаланілі яе.

І, толькі спусьціўшы якую гадзіну, ужо пасьпеўшы натупацца, зьбегаць на рынак і вярнуцца назад, Палута выпадкова абярнулася думкамі да Янкі, абярнулася і тут-жа ўспомніла, што яна нічога не дала яму есьці. Палуту ахапіла мацерына пачуцьцё спагады да свайго дзіцяці, і яна тужліва прамовіла сабе:

„Ах, надзіва, наліха мне! Я-ж і перакусіць яму нічога не дала! Можа і сам ён нічога ня браў? Пэўна, што не. Пэўна, што галодным паехаў, небарака, бо што-ж ён мог знайсці? Ах, і прыгнала яго нядобрае, гэтага заразу Сідара!..“

Прашоў цэлы тыдзень пасья гэтага. Была нядзеля. Палута, заклапочаная штоднёвым жыцьцём і яго вымаганьнямі, ні разу і ня ўспомніла пра Янку: ня бачыла перад сабою і здавалася ёй, што малы спакойліва і памяркоўна нясе сваю службу.

Але ў нядзелю зранку, зусім зьнянацку штосьць нейкае перавяло Палуціну думку на Янку: „А маладзец сынок! Бадай, прыладзіўся і цяпер паслухмяна выпаўняе службу. Не пашкодзіла, нябось, што ўшчунула добра“.

І толькі Палута выпусьціла гэту думку як знадворку данёсься ў хату знаёмы голас:

— Палута-а! Палутка-а-а!

Палута ажно здрыганулася ўсёй постацьцю і мігам кінулася да акна. Зірнула—і разам падалася назад, нібы яе хтось адпіхнуў. „Ізноў Сідар!“ прамігнула ў яе галаве палахлівая думка, а Палуце падумалася, што гэта ня думка, а няпрытомны міжвольны выгук...

— Сідарка-а, чаго-о вы йзноў?!—праз які час стрэла яна Сідара, пераступаючага парог у хату.

— Я... я... і нават з дрэннаю весткаю...— з нарачытаю асьцярогаю, працягаючы рукі да Палуты, гаварыў Сідар.

— А што, што, што?!—ня могучы ўстаць на нагах, запытала асавелым голасам Палута.

— Палута-а... Шша-а... супакойся-а... бедная... Твой Янка-сь... утапіўся-а... Вунь на возе яго целца... Ідзем узяць... Учора вынялі з сажалкі... Толькі і знашлі, што ўгледзелі недаплецены кошык на беразе...—казаў Сідар, ня могучы спыніцца ад горнасьці і спагады да кабеты.

Палута-ж ужо не магла нічога казаць: плач сьціснуў ёй сэрца да болю.

Сідар кінуўся да яе, каб падтрымаць, але і сам чуў, як калаціліся яго рукі й поцем засьцілаў вочы...

А з усходняга канца мястэчка, праз тры дробных вакенцы, даносіўся ў хату гучны трызвон: то званілі на абедню.

ВЯЛІКОДНАЯ КАРОВКА

I

У чысты чацьвер, калі Антоць Ступа вярнуўся дамоў з падзённае работы ад Ёцкі, у якога ён гарадзіў платы, двое дзетак яго, Сёмка і Прузя, спаткалі на вуліцы і, ухапіўшы бацьку за полы, у вадзін голас запыталі:

— Татачка, родненькі, ці вы купіце мукі на пірагі і парасятка? Ужо ўсе сёньнека несьлі з места і парасят і муку, а наша мама нічога ня купіла.

Антоць Ступа паглядзеў на блядых замурзанных дзетак, пагладзіў кожнага з іх і сучешна адказаў:

— Купім і мы, мае вы блазоткі, і мукі і парасятка. Справім каровку.

Дзеткі задаволена папляскалі ў далоні, весела зарагаталі і ўперадзе бацькі пабеглі ў хату.

— Мама, мамачка, — крычаў першым Сёмка, падбегшы да мацеры, якая ў сумным настроі сядзела каля мыцельнікавага акна, думаючы аб нечым.

— Вось ідзе татка з Сёмкам, — залепятала Зоська: — Ён казаў нам, што й мы купім і

мукі на пірагі і парасятка. Папрасеце, мамачка, каб ён хутчэй гэта зрабіў.

Маці—Юстына, блядая, шчупленькая маладзіца, роўнадушна акінула дзетак поглядам, колькі хвілін памаўчала, даўшы Антосю прысесьці ў запечку, пасья гняўліва вымавіла ні то да яго, ні то да дзяцей:

— Плявузгае ліха ведае што. Дразніць дзяцей, на яго цураха. А грошы, бадай, ня прынёс ад Ёцкі, каб хаця хлеба купіць к сьвяту, бо ўжо толькі акрайчык на стале... Няхай ужо людзі спраўляюць каробкі, а мы... пражывём сьвяты і так... Доля ўжо гэткая.

Пакуль Юстына казала гэта, дзеткі дапытлівымі ўзрокамі вадзілі ад бацькі да мацеры і зьдзіўлена пераглядаліся паміж сабою. Калі-ж маці змаўчала, Сёмка ўпічна праказаў:

— А чаму-ж ува ўсіх будзе каробка, а ў нас не?

— А таму, што ўсе багацей за нас: і свой хлеб маюць і назараблялі яшчэ грошы з фурманкамі, а твой бацька праз усю зімку й капейкі меднае не зарабіў... Бачыш, не рамесьнік ён у нас дый досьціпу няма, непракідкі ні каліва, ні званьня...

Дзеці пераглянуліся паміж сабою, ня ведаючы, што казаць.

— Вучы дзяцей бацьку не ўважаць!—паднятым голасам выгукнуў Антось да жонкі.

Папрабуў ты зарабі... заробіш! Дзе ты тут заробіш! Пэўна, каб быў рамясьніком, то было-б лепей, але што-ж зрабіць, калі бацькі не наўчылі. Упхнулі ў грабары змалку і мушу цяпер зямлю капаць... Што-ж, зімою не ўкапаеш... Гэта не языком мяньціць... Вось добра, што да вясны працягнулі...

Юстына, праслухаўшы гаспадара, змоўкла і адварнулася ў акно: ёй паказалася, што яна дарэмна ўпікнула яго і на гэты раз: „Антось кажа праўду, што ён нявінен у нашым бяздольным жыцьці. Пэўна, суджана ўжо так“, парашыла яна сама з сабою. І ёй стала ніякавата перад гаспадаром, што кожны раз у цяжкім адчаі яна вінаваціць яго за дрэннае становішча ў хаце.

Юстына паглядзела на Антося і, убачыўшы яго пакорліва-маўклівую міну, папікнула сябе за сваю нецярплівасьць перад ім. Разам у яе вынікла спагада да мужа і патрэба папрасіць выбачэньня за рэзкі, няпуцёвы напад.

— Ведаеш, Антось, я-ж зусім ня віню цябе. Мне так горна і цяжка на душы, што я мімаволі вазьму й пакрыўджу цябе,—як-бы перапрашаючы, сказала Юстына:—Падумай сам, ці-ж лёгка ўгаварыць дзяцей, ня даўшы ім куска булкі на сьвяты. Яны-ж чакаюць вялікадня, як бога, думаючы, што гэтак, як у людзей, угледзяць і сёе і тое... Ды з боку

суседзяў ніякавата зусім: скажуць—і на каробку ня маюць.

— Ну, што-ж, ня маем!—адказаў Антось:—тут невялікая ганьба. Будзе час—будзем мець... А з дзяцьмі—няпраўда: авось заўтра паспрабую растарацца грошы і купім мукі—мо' сышчу ў Ёцкі за сёнешні дзень, а то дапазычу ў Ермалая—і зладзім сее-тое, хоць з большага...

Антось абярнуўся да дзетак, якія заспакоена слухалі бацькаўскую размову, прытуліўшыся каля прыпеку на лаўцы.

— Нічога, малыя, я вам растараюся к вялікадню сяго-таго. Будзе й булка, будзе й парасяціна... Вось прасеце ў мацеры вячэраць ды лажэцеса спаць.

Дзеці палезьлі за стол, а Юстына завінулалася каля печы.

II

Назаўтра Антось Ступа йзноў пашоў у падзёншчыну да Ёцкі. У яго з самага ранку, толькі што прагнуўшыся, склаўся гатовы плян вызыску грошай к сьвятам. У вабед, разьлічаў Антось, ён зойдзе да Ёцкі і возьме плату за два праробленых дні, а вечарам, ідучы да хаты, заскочыць да Ермалая пазычыць з рубель. Чамусьці Антось ні каліва не сумняваўся ў тым, што яго разьлікі спраўдзяцца, і заспакоена, нават з лёгкай бадзёрасьцю, справодзіў работу. За работаю зу-

сім ня прымеціў, як праскочыла паўдня; у вабед Ёцка падышоў да яго і запытаў:

— Што-о, Антось, мусі быць ты сёньнека абедаць ня пойдзеш?

Антось выкарыстаў гэта, каб папрасіць у Ёцкі грошы:

— Пане Ёцка,—абярнуўся ён да Ёцкі:—я ўжо сам хацеў ісьці да вас прасіць грошы, а як вы падышлі ка мне, то тым лепей. Ведаеце, сьвяты прышлі, а ў мяне яшчэ нічога ня куплена. Вось можа, будзеце ласкавы ды заплаціце мне за гэтыя два дні? Га?

Ёцка пагладзіў бораду, патрос галавою, ухмыліўшы вочы, і адказаў:

— Ня маю, браток. Хіба па сьвятах ужо... Мне вась вінны людзі, ды таксама адмовілі аддаць да сьвят... Ведаеш, у нас субота, а я без капейкі застаюся.

Антон зусім быў азадачаны словамі Ёцкі; ён не хацеў верыць, што той кажа сур'ёзна і разам з гэтым дрыжаў ад нейкага ні то сполаху, ні то проста няёмкасьці, што намалёваны ім зраньня плян трымаецца на валаску. Ёцкава міна і тон у голасе, зусім спакойныя й бяспечныя, зьбівалі з панталыку Антося. „А ну-ж Ёцка на жарты гаворыць? Ці проста па сваёй натуры“, падумаў ён і яшчэ папрасіў у Ёцкі:

— А ўсё-ткі, пане Ёцка, пашукайце, а мо' і знойдзеце. Тут-жа ня так ужо многа. Ня

можа-ж быць, каб вы былі бяз грошай. Вы не абышліся-б і поўдня. Пашукайце, прашу вас, а то мне грозіць астацца на вялікдзень з пустымі рукамі. Апроч вас зусім нельга нідзе дастаць...

Іцка зрабіў тья-ж самыя кіўкі і рухі, што і перш, і так-жа спакойна адказаў:

— Які ты, Антось, цудны! Або-ж я ня ведаю твайго становішча, ці што? Тут ня ласка, а павіннасьць: грошы табою зароблены, і я мушу іх табе аддаць; і аддам, толькі ўжо ня сёньнека. Так выпала, ведаеш, што няма якраз.

— То, можа, к вечару адшукаеце дзе? — запытаў Антось.

— Дзе... Ужо шабас надыходзіць. Дзе там дастанеш! Няма, браце... Нават і не спадзявайся.

— Няма? Ах, што-ж я рабіцьму? — горна выказаў Антось, хапіўшыся абаруч за голаў: — То-ж прыдзецца на сьвята бяз хлеба астацца-а...

— Як? Чаму? Няўжо ў цябе падышло да таго? Ці ты маеш лад? То будзе вельмі крыўдна, калі так. А хіба-ж ты напавер ня можаш дастаць? Зайдзі да Хрумы ці да Маталя і папрасі — яны павінны даць... Вось цяперака, у вабед... Ужо вечарам адробіш... Трэба-ж, вядома, к вялікадню сёе-тое купіць, я ведаю па сабе...

Антось нічога не адказаў, а моўчкі кінуў работу і пашоў да хаты. Ідучы, ён пільна

раздумваў над праваленым плянам. На сэрцы ў яго было так няпрыемна, нібы хто насыпаў на яго чэмеру. Не хацелася думаць аб ядзе, ды яна зусім непатрэбна была яму сёньня. Куды там з ядою, калі вось сьвяты на носе, а ў хаце ні капейкі грошай. Прыдзе дамоў, жонка зразу і стрэне пытаньнем:— „А як наконт грошай?—Што ёй адказаць будзе? Адлажыць на вечар? Ці-ж паверыць Юстына? Дый вечарам што я зраблю? Ермалай? Хто яго ведае... Мо' яшчэ ў хаце не застану... Зайду хіба цяпер да яго“, разважаў Антось.

Ужо ён падыходзіў да свае хаты, але вярнуўся назад, каб зайсьці да Ермалая. У грудзях яго скрабло сумненьне: тыя запэўненьні, на якія ён мусіў пазычыць хоць два рублі ў Ермалая, паказаліся яму зусім слабымі, каб той паверыў. Праз гэта яму рабілася ня ёмка перад таварышам, якога, фактычна, ён ішоў ашукаць.

Чым бліжэй Антось падыходзіў да Ермалая тым не рашучай былі яго крокі і тым брыдчэй рабілася яму перад самім сабою. Але варочацца назад было яшчэ горай: выйдзе што—ня выйдзе—трэба давесьці да канца. Як-ні-як, ён ішоў пазычаць грошы не на што-колечы малаважнае ці брыдкае, а на жыцьцёвыя патрэбы. У змаганьні за жыцьцё нельга заўсёды праехаць на чэснасьці. Што-ж,

дзе можна схлусіць ці абмануць, каб выра-тавацца з цяжкага становішча, чаму не зрабіць гэтага? Тым болей гэта будзе дарована яму, бо на сваім вяку Антось яшчэ ніколі не карыстаўся гэтым.

— А мо' й ня дойдзе да таго, — разважаў ён, увашоўшы ў двор Ермалая: — Няўжо такі Ермалай будзе распытваць ды ўпэўняцца, нашто мне грошы? Або не паверыць? Не павінна таго быць, усё-ж свой чалавек.

Гэта самаразвага падвесьліла Антося, і ён цьвёрдым крокам прашоў у хату.

У хаце Ермалая якраз абедалі. Невялічкая сям'я, з чатырох душ, сядзела наўкола стала, увіхаючыся над міскаю. Антось парушыў абед: усе адварнуліся ад стала і паглядзелі на яго, крыху здзівіўшыся яго наведваньнем.

— Го-о, чагосьці заблудзіў, Антось? — пераняў Антося Ермалай.

— Дзень добры... Так... заблудзіў... Бываюць выпадкі... і вось пэўна, не дагадаецца, чаго прышоў, — адказаў Антось, прысядаючы на лаве.

— Кажы... — прамовіла жонка Ермалая.

— Аж брыдка казаць, — замяўся Антось.

— Нічога. Няма чаго царамоніцца: можна будзе — выпаўнім, не — прабачыш, — разважыў Ермалай.

— Я, ведаеце, — суцішаным голасам казаў Антось, — зашоў папрасіць, каб вы мне

на які тыдзень грошай рублёў два пазычылі. Так прыпёрла, што нельга вылузацца. Спадзяваўся на Іцку, а той, гад, як назнарок, не дае. Я, бач, раблю ў яго гэтыя дні, зарабіў, усё, а вось не дае, гад. А прыпёрла, хоць ты гвалту крычы. Тады я й надумаў пабеспакоіць вас. Што вы скажаце на гэта?

Ермалай, кончыўшы есьці, падняўся з-за стала і падышоў к прыпечку, каб зьварцець папяросу. Пры гэтым ён маўчаў, як-бы раздумваючы над адказам Антосю.

— Ведаеш, браце,—нарэшце сказаў Ермалай, зьварцеўшы і прыпаліўшы папяросу,—хоць і ня ёмка, але прыходзіцца адказаць: няма. Сыскаў заўчора ў Азіка, што муку вазіў у Крыжы, і ўсё распусьціў на сьвята. Ты-ж павінен ведаць, што грашом у нашым становішчы ніякай меры няма. Тут каб тысячы—то разыйдуцца, а то... прабачай, браце Антось...

— А можа як-колечы...—паспрабаваў Антось яшчэ і зразу-ж супыніўся, пачуўшы нейкую няёмкасьць:—Так, ды яно-ж вядома, адкуль тыя грошы. Я так, проста, сабе думаю, давай зайду на кожны выпадак...—правіўся Антось.—А няма—то што-ж зробіш: трэба яшчэ дзе-колечы пашукаць. Бывайце здаровы!

Антось вышаў з хаты зусім расстроеным і прыгнечаным. З адказам Ермалая не аста-

валася больш нічога, як згадзіцца з думкаю, кінуць далейшыя клопаты па адшуканьні грошай і быць, як ёсьць. Праўда, цяжка гэта перацярапец, але нічога не парадзіш.

Каб не расстройваць жонкі, Антось рашыў ня йсьці абедаць, а вярнуўся на работу не абедаўшы.

III

У красную суботу Антось быў дома: з прычыны шабасу Ёцка адмовіў яму ў рабоце. Праз цэлы дзень, карпаючыся ў хаце пры сім пры тым, Антось мусіў супакойваць дзяцей угаворамі, што ён яшчэ сумее для іх прыгатаваць каробку. Але чым бліжэй падыходзіў вечар, тым дзеткі рабіліся неспакойней і падазронеі: яны ўсё нахабней лезьлі да Антося і назойлівей вымагалі ў яго хутчэй дастаць мукі, ячак і купіць парася. Выбягаючы на вуліцу, яны бачылі, як другія дзеткі бегалі з ячкамі ды кавалачкамі сьвежых булак, а ў іх нічога гэтага ня было. Забягалі Сёмка і Прузя ў суседнія хаты і завідна сачылі, як там ішла клапатлівая падгатоўка да сьвят. Пакрыўджаныя, яны прыбягалі дамоў і плакалі, ня бачачы гэтага нічога. Юстына, скрапіўшы сэрца, таксама маўчала праз увесь дзень, як-бы сваім маўчаньнем пасылала папрок Антосю. Антось адчуваў гэта і сузнаваў, што віна за труднае становішча ў вялі-

кай долі падае на яго. Ё яму цяжка рабілася, што ён ня можа згладзіць вострасьці гэтага становішча. „А можа я мала старэннасьці прылажыў, каб дастаць грошы?“ — правяраў ён сам сябе, не перастаючы вынаходзіць розныя іншыя спосабы.

У цяжкіх супярэчках душы прашоў дзень. Вечарам разуверанья ў бацькавых абяцанках дзеці ўлягліся спаць. Антоць нэрваваўся і непакоіўся — з яго роздумаў нічога ня выходзіла.

Нарэшце, яму зрабілася зусім нявыносным сядзець у хаце, і ён а 10 гадзіне ўвечары вышаў на двор. Зорная вяsenьяная ноч крыху асьвяжыла яго. Ува ўсіх хатах сьвяціліся агоньчыкі. У паветры чуўся пах булак і мяса. Ён прысеў на сваёй прызьбе і тутка, зьнябыўшыся, задрамаў. А палове дванацатай ночы яго абудзіў звон да ўсяночнай. Антоць хутка падняўся з прызбы і, не заходзячы ў хату, пашоў убок царквы.

На вуліцы стала ажыўлена: людзі выходзілі з хат і з запаленымі сьвечкамі сьпяшылі на ўсяночную. З чужых вёсак ехалі фурманкі, вязучы пасьвячаць карабкі. Чулася вакол нейкая ўрачыстасьць. Але на душы Антося было брыдка: ён ішоў на звон, пакінуўшы ў дому засмучаную жонку й пакрыўджаных дзетак. Уся ўрачыстасьць была для яго ня толькі чужою, а нават і варожай.

Гэта адчуваў Антось з таго моманту, калі выясьнілася, што яму надышоўшае сьвята прынясло шмат дарэмных клопот і парушыла ўложаную хаду жыцьця.

Чуючы звон і бачачы сьвяточны рух, ён даходзіў да злосьці і праклінаў сваё жыцьцё і грамадзянскі лад. Антося дзівіла ўся заблытанасьць і супярэчнасьць яго, якая выглядала перад ім ва ўсёй сваёй прыкрасьці. Вялікае сьвята для адных—другім цяжкая мука й клопаты. Чаму яно так?

Падышоўшы да варотцаў на цьвінтар, Антось толькі зірнуў праз іх, што робіцца за парканам, і павярнуў назад.— Не пайду. Там не для мяне,—рашыў ён і прашоў між паркану да паповага дзядзінца.

За брамаю, пры плоце саду стаяла некалькі фурманак. Распрэжаныя коні хрумсталі сена. Пры вазох—ні душы. У паповых пакоях, за дрэвамі віднелася сьвятло. Антось спыніўся ля брамы і прыгледзеўся на дзядзінец. Прыгледзеўся—і раптам падумаў: „А што, каб прайсьці на дзядзінец і ўзяць адну каробку з возу!“ Гэта думка зразу паказалася і прывабнай і няпрыемнай. Антось ажно засароміўся яе і аглядзеўся, каб ніхто не падслухаў яго намераў. Пасьля адышоў крыху ўбок, к плоту.

Непадалёчку прайшлі два чалавекі, мужчына

й кабета. Антось прыгледзеўся і ўбачыў, што мужчына нёс у кошыку да пасьвячэньня.

„У кошыку—мабыць цяжка было сабраць на каробку! Пэўна, у гэткага ўзяць—ніколі,“ падумаў Антось і скалануўся ўсім целам ад няпрыемнага пачуцьця... Ня мог стаяць на адным месцы і прашоў каля ганноў далей ад паповага двара.

IV

Тымчасам у царкве затрызvonілі. Розназычны гуд званоў выводзіў нейкі царкоўны перапеў, разносячы яго вакола ў ціхім паветры.

Да Антося даходзілі вясёлыя галасы дзяцей, якія гулялі на цвінтары, бегаючы вакол царквы з агеньчыкамі.

Антося засьвідравала думка аб сваіх дзецях. Ён пакінуў іх дома раздражненымі, расьсерджанымі. А што яшчэ запяюць яны заўтра, калі прачнуцца і, замест абяцанай каробкі знойдуць кавалачак чорствага чорнага хлеба? Антось дрыжаў ад жаласьці да Сёмкі і Прузі, і жаданьне пацешыць іх, павесяліць абурыла яго.

— Я пайду і вазьму... пагляджу, хто пабагацей. Што яму значыцьме? А я столькі шчасьця прынясу сям'і! Пайду і хутчэй-жа зраблю. Пакуль там, у царкве, ісьціме маленьне, я тут усё абгледжу і зраблю...

Раптам Антошь адарваўся з месца і ўпад-
бег кінуўся да папоўскага дзядзінца. Усё яго
пачуцьцё сабралася ў адным намеры, вострым
і рашучым, які цягнуў Антося саматугам.

Каля брамы Антошь спыніўся і яшчэ раз
праверыў сябе: „А мо' я насупроць усякім
даказам іду? Чалавек патраціўся, з пачуцьцём
радасьці прыехаў на ўсяночную, прывёзшы
з сабою каробку, а я раптам вазьму яе...
Чалавек выйдзе з царквы, падыйдзе к возу,
каб унясьці каробку на цвiнтарь, і ня ной-
дзе. Падумаць адно, што зробіцца з ім? Усё
нутро яго перавернецца, мігам згіне радасьць,
агорне смутак і помста, чорная, як смутак,—
на мяне. Я заб'ю прасьветласьць і яшчэ
больш растрывожу самога сябе“.

Але гэтыя думкі снавалі, як-бы самі са-
бою: Антосева істота захоплівалася другім:
каробка стаяла ў яго ваччу, затуманьвала
розум і нястрыманаю сілаю цягнула да сябе.
Антошь мімавольна правёў рукою па галу
брамы, шукаючы клямкі. Не знашоў. Яго ра-
забрала, і ён з пяць колаў вывеў рукою на
гладзі дошчак. На шостым хапіўся халоднага
жалеза, абмацаў і паціснуў: пачуўся стук.
Антошь адскочыў і хутка пашоў да ўходу на
цвiнтар, перасек яго да выйсьця ў папоў
дзядзінец. Бяз затрымкі апынуўся на ім, ся-
род рахманых коняй, якія паважна стаялі ля
вазоў і ў чэсьць вялікадня ўміналі корм. Ад

здаваленьня фыркалі, тупалі нагамі, чапляючы аглоблі. Нейкі асабісты імпэт, зьмешаны з пахам пірагоў і парасяціны і смуроду конскага гною, напаўняў папоўскі дзядзінец, разносячыся далёка за яго.

Антось прыгледзеўся паміж вазоў і зрабіў некалькі крокаў убок. Хапіўся за біла і пастаяў.

Потым яшчэ мінуў адзін воз і прысеў: яму здалася, што на трэцім возе хтось сядзіць. У прысядкі дашоў да брамы і адшукаў клямку. Думаў, што замок павешан, але ня было. Значыць—засунута. Антось абмацаў засаўку і, затаіўшы дух, абедзьвюма рукамі хапіўся за яе. Леваю прыціскаючы адзін канец засаўкі, праваю ён націскаў другі. І бяз зыку адвёў. Пасьля, згорбіўшыся, абышоў колькі падвод, часта забываючы, для чаго ён да іх падходзіць, і, нарэшце, спыніўся ля брычкі, якая стаяла ў самым кутку, між сьцяною паповай хаты і плотам. У перадку брычкі тырчала вялікая поўасьміна, з коптурам напіканая пірагамі і іншай ежай, прывезенай да царквы ня так для пасьвячэньня, як напаказ. Поўасьміна была абкрыта белаю сурвэтаю. Антось пазнаў, дакрануўшыся.

Дакрануўся і не знашоў сілы адняць рукі—нібы прыляпілася яна да каробкі. „Гэтую, гэтую, гэтую!“ як стук малатка па касе, калі яе адбівае касец, прастукала так у Анто-

севым нутры. І ён з неапісанай пасьпешнасьцю замятусіўся каля каробкі. Ступіў на калодку кола—і саскаўзнуўся. Некалькі разоў стукнуў поўасьмінаю аб руб брычкі, але не заўважыў, а плішчыў, каб паставіць на біла.

Нарэшце, панатужыўся як мага і, штосьці зламаўшы, выцягнуў.

Паставіў якраз, каб узяць на плечы і ўжо намерыўся стаць, як раптам зазванілі на абхаджэньне. Антосю пачулася, нібы хтось стукнуў ззаду ў пасудзіну, і ў яго ад спугу аслабелі рукі; выскаўзнутая каробка папала на калясо і зрабіла рэзкі трэск.

Конь рвануўся ўбок, пацягнуўшы брычку і стукнуўшы ёю ў плот. Гучны стук разнёсься па дзядзінцы і аддаўся рэхам за цьвінтаром.

Антось адскочыў убок і перш памкнуўся бегчы, але раптам перадумаў і прытаіўся на месцы.

— Каб ты згарэла! Як назнарок!—вылаяўся ён у дзікім адчаі і праз хвіліну зноў хапіўся за каробку.

У гэты момант зусім недалёчка пачуўся лопат бегатні і зычны вокрык:

— Хто-о там? Сто-ой! Стой!

Антось адскочыў ад каробкі і, зачапіўшыся за аглоблю, грузна паваліўся на зямлю.

„ДОЙДЗЕМ, СЫНОК“

Паабапал гасьцінцу, вузкага, заросшага зялёнай мяккаю мураўкай, ляжала неагляднае поле залацістага жыта. Высокія, тоўстыя дубцы яго згіналіся да нізу пад цяжарам ядраных важкіх каласоў.

Вузкія, высокія межы, густа адзетыя застарэлым дзяцельнікам, засохшым рамонкам і павяўшым цюцюпанам ды падушачкамі, разрэзвалі на доўгія стужкі, здавалася збоку, суцэльную, непадзельную роўнядзь.

Далёка ад гасьцінцу, на цэлыя вёрсты вакол, прабягаў узрок людзкі, губляючы зялёныя ніткі межаў у гушчы нахіленых каласоў жыта.

У сінім, празрыстым, як шкло, паветры, у нярухомай і спакойнай цішы паўднёвай пары насіліся над палатном ніў, неўгамонна пяючы, рэзвыя жаўранкі. З гушчару жыта ім адклікаліся крыклівыя перапёлкі ды рэдкія, палахлівыя драчы.

Дзесьці там, далёка, у правым канцы гасьцінцу, чулася пяняне жней. Знаёмыя мэлёдзійныя гукі песень жніва вынікалі з пахучых каласоў жыта, гайдаліся над золатам ніў

і, нарэшце, напіўшыся паху, змаўкалі ў чыстым паветры, у праменьнях сонца.

Іх зьмянялі новыя, яшчэ болей п'явучыя, яшчэ болей звонкія ды радасныя.

Цэлых дзеве гадзіны ўжо прашла паміж сьценаў жыта роўным выхілястым гасьцінцам Маланка Груд з шасьцігадовым сваім сынкам Міхалкам.

Яна была стомлена часткаю ад хады, часткаю ад таго гора, якое гнала яе гэтым гасьцінцам у чужую краіну, далёкую ад роднага месца, знаёмых людзей, да невядомае справы, да няяснага жыцьця.

За плячыма яе вісеў зашчытнага колеру невялічкі ворацак, напоўнены сякімі-такімі рэчамі; у ваднэй руцэ яна трымала сукаваты аблузаны яловы кій, другою-ж вяла за руку свайго сынка Міхалку. Хлопчык стараўся трухаць побач з маткаю, але адставаў, зрываючы між жыта розныя кветачкі. Маланка яго падцягала, азіраючыся раз-по-раз на сынка. Міхалка ўвесь час ня сьціхаў лепятаць, закідаючы мацэру рознымі пытаньнямі.

Маланка неахвотна адказвала сынку, а толькі час-ад-часу пытала ад сябе:

— А можа ты есьці хочаш, Міхалка?

Але Міхалка пра яду нібы забыў, а гаварыў зусім аб другім.

— Стаміўся, пэўна, нябожа мой?

І, сказаўшы, спагадна азіралася на дзіця

сваё, шэпчучы сабе: „Ці дойдзем мы да якое мэты?“

— Адпачынем, сыноч, —праказала Маланка да сынка, параўняўшыся з невялічкай, густа-заросшай паплавінкай, якая ўдавалася шырокім поўкругам у густое жыта.

Хлопчык нічога не адказаў, як-бы ня чуючы мацерынага запытання.

Тады Маланка моўчкі зьвярнула з гасьцінцу, узышла на паплавінку і прысела. Міхалка спакойна спыніўся каля яе. Маланка зьняла з плеч ворачак, расьцягнула зашмарг, дастала акрайчык хлеба і два кусочки сыру, разлажыла гэта на траве і абярнулася да хлопчыка:

— На, еж, Міхалка!

Міхалка прагна прыняўся есьці. Маланка ела марудна, раздумваючы: „Колькі хлеба! Які ўраджай у гэтым годзе! Нівы і нівы—бясконца! Спакойнае стомленае ад цяжару жыта міла ўсьміхаецца тваім вачом. А там ужо, глядзі, і жніво пачалося... Жнуць і пяюць... А вечарам пойдучь да хаты, шчаслівая, здаволеныя ўраджаем... А я? Што-ж я буду ў гэты год жаць“.

Маланка спынілася есьці; на яе вачох заблішчэлі сьлёзы.

„Нашу палоску сажнуць праклятыя паны... Сажнуць або выпаляць, або вытапчучь... Ды

ня толькі палоску зглумяць, а й дом увесь зруйнаюць, спаляць ды, чаго добрага, над бацькамі насьмяюцца. Эх, паганцы, чаго ім трэба ад нашага краю, ад нас?”

Апошнія думкі Маланка выказала ўчуткі.

Міхалка, дасюль заняты ядою, хутка павярнуўся да мацеры і запытаў:

— Мама, што ты кажаш?

— Наша поле, сынку, вось з гэткім самым пекным жытам сажнуць польскія паны; сажнуць і забяруць сабе на хлеб. Ужо ня будзеш ты, каханы, хадзіць з бацькам на маляцьбу.

Маланка прасьлязілася.

— А дзе-ж, бок, наш татка, мама?

— У чырвонай арміі, сынку.

— Што ён там робіць?

— Ваюе з панамі, сынок. Праганяе іх, разбойнікаў, з нашае старонкі, ня пускае іх сюды за намі гнацца.

— А можа ўжо ён дома?

— Не, мілы, ён ня вернецца дамоў, пакуль не прагоніць паноў. Паны загарадзілі нам дарогу да дому—трэба зламаць іх загарадзь.

— А куды-ж мы ідзем?

— Мы ў чужыну ідзем, сынок, ідзем шукаць сабе часовага skutku.

Міхалка, пэўна, здаволіўся адказам мацеры, бо супакоіўся і адвярнуўся да кветак, якія тут-жа збоку паглядалі яму ў вочы.

Змоўкла і Маланка; змоўкла і, забыўшыся аб хлебе ў руках і аб голадзе, які вымусіў дастаць гэты хлеб з ворка, зноў адышла ў думкі і ў нарысы тых абразоў, якія так глыбока адбіліся на яе істоце. Цугам, зьвязна ўсталі перад ёю: падход палякоў к мястэчку, трэск стрэлаў, грукат гармат, промень пажараў, агульны пярэпалах; далей—уцёкі комуністых і злыбедна-здавальняючая радасьць багацеяў-гаспадароў... Выразна, нібы ўяў, устаў перад Маланкаю гэтакі вобраз: насоўваецца цёмная дажджлівая ноч; гудзе па-за вокнамі сярдзіты вецер; сьвішчуць галінамі плакучыя бярозы. Яна, Маланка, у хаце, сядзіць пры сталае і, аддаўшыся ўсёю ўвагаю, піша ліст да мілага мужа, Нічыпара, які ваюе на фронце з панамі. Старыя бацькі яе сьпяць, сьпіць і Міхалка. Сьціша ў хаце. Пёрка выводзіць на паперы няроўныя радкі. Словы ліюцца, ліюцца, ліюцца—няма ім канца, няма стрыму. Яе абурае палкае, маладое натхненьне, якое салодкім туманам абдымае Маланчыну істоту... Маланка забываецца, цішэй водзіць асадкаю, адцягае ўвагу ад паперы і накіроўвае прагны ўзрок крыху ўправа, на ўскос, дзе спатыкае мілы твар Нічыпара... нават чуе цёплы подых яго вуснаў... Маланка ўся дрыжыць, але, быццам заварожаная, ня можа паварушыць ніводным суставаўчыкам... Некалькі доўгіх хвілін яна знахо

дзіцца ў салодкай напрузе. Далей—ня ўтрымлівае і, сабраўшы сілу, хоча падняцца, як раптам яе аглушае страшэнны гук. Маланка ўздрыгвае, як асінавы ліст у дзікі парыў ветру... Зьвіняць у вокнах шыбы... Разам устаюць усе страхі панскіх гвалтаў, аб якіх ёй пісаў Нічыпар. Енкі, плач мацярок, кроў... Яна азіраецца ў акно і бачыць агромністы промень, усё неба ў агні. „Не, я не застаўся дома, не! Ня дамся на глум паном. Уцяку, уцяку з мілым Міхалкам. Уцяку! Мне не здабраваць, як прыдуць паны“... Яна паведамляе бацьком сваё рашэнне і сьледам жа хапаецца за дзіця. Бацькі пачынаюць угаварваць яе, плакаць, самі не даючы сабе адліку, што пагражае іх Маланцы ад паноў.

— Астанься, дачушка,—моліць маці.— Куды ты ў сьвет з дзіцём?—упікае бацька. Але яна ня слухае, пасьпешна будзіць Міхалку, адзяе яго і, захапіўшы ворацак, прыпасены на ўсякі выпадак, кідаецца з хаты ў цемру ночы. На вуліцы яе падхапляе агульная хваля ўцекачоў і, як трэску, нясе з сабою... Куды? Дзе прыпынак?..

— Мама, ідзем далей, ужо супачылі,—катурхнуў мацэру Міхалка.

Маланка ўсхапілася, як са сну, парваўшы нітку думак, і аглядзелася вакол; пасья, адчуўшы ў руцэ хлеб, са смакам укусіла яго.

— Хадзем!—настаяў Міхалка, першым выбегшы на гасьцінец.

Маланка паднялася, закінула за плечы во-рак і пашла за сынам.

Жоўтыя сьцены жыта зноў абнялі іх з бакоў. Таксама стаяла гарачыня; таксама сьпявалі жаўранкі ды перапёлкі; не заціхалі песьні жнеек.

— Ці далёка нам яшчэ ісьці, мама?—запытаў Міхалка, адышоўшыся крыху.

— Ня так ужо далёка, даражэнькі. Дойдем, сыноч, крапіся крыху,—адказала Маланка, кінуўшы погляд усьцяж гасьцінцу.

СЫМОНКА-ІНЖЫНЭР

I.

Сымонку Кеплю было дзесяць гадкоў ад роду; ён быў старшым дзіцём у сваіх бедных бацькоў—гарбара Андрэя і яго жонкі Луцэі Кепляў. Апроч Сымонкі, яны мелі яшчэ дзвёх дзяўчатак: Параску—старэйшую і Марыльку—малодшую. Як пяршука, Сымонку любілі і бацька і маці дужа шчыра й моцна; ды было завошта яго любіць. Сымонка быў хлопчык рэзвы, дасьціпны, заўсёды вясёлы і, гадоўнае, паслухмяны да сваіх бацькоў. Ніколі ён не адмаўляўся выпаўніць бацькава ці матчына даручэньне і ні словам не пярэчыў іх прыказаньям. Ці пашлюць Сымонку ў краму купіць што, ці да суседзяў што-колечы пазычыць, ці прыкажуць вартаваць хату, пашоўшы самі ў заробокі—Сымонка да дробязі выпаўняе наложаную на яго павіннасьць.

Да ўсіх іншых якасьцяў меў ён і розум ды здольнасьць не па гадох.

За гэта Сымонку бацькі ставілі ў прыклад, калі заходзіла ў іх гутарка аб дзецях. „Наш Сымонка, будзь ён здароў, удаўся хлапчук“, казалі яны.

А між сабою ў вольны час разважалі Андрэй і Луцэя Кеплі так:

— Ведаеш, Луцэя, мы свайго Сымонку вучыцьмем і вучыцьмем. Аж пакуль сілы нашае хопіць. Скончыць ніжэйшую школу, пасьля аддамо вышэй, а там яшчэ вышэй і да канца...

— Вядома, што так было-б вельмі добра, каб выстарчыла нашых сіл. Але тое блага, што гэта гатова стацца нам не пад сілу. Заработкі нашы невялікія—толькі што пражыць сяк-так хапае. Ды то, бачыш во, на зьняпад ідзе тваё рамяство. Умяшалася гэта рэволюцыя і, як ёсьць, усё ўверх дном паставіла. Чакалася аднаго—а напаткала другое. Тымчасам сілы твае пакрысе растаюць... Не вядома, Андрэй, як яно выйдзе.

Луцэя судзіла пасвойму, як і заўсёды, а ўнутры сваім думала: „Будзем старацца з усіх сіл“.

— Кінь ты, дурная, сваю няверу,—перабіваў Луцэю Андрэй:—ну, хай пакуль і цяжэй чуецца, але гэта часова так... Гэтая цяжасьць мінецца, пяройдзе, і нашаму брату-рамесьніку куды лягчэй заживецца. Мала што бывае... Паглядзі, колькі ўсякіх труднасьцяй прышлося спаткаць рэволюцыі на сваім шляху: тут і немцы, тут і палякі... Апошнія ўжо болей поўгоду як топчуцца і дратуюць нашу зямлю. А прагонім іх—іначай

пойдзе. Будзе навука нашай і сродкаў ня так шмат патрабуецца на Сымонку, каб яго вучыць... Навучым, за інжынэра выўчым...

Калі так казалася пры Сымонку, то ён пільна слухаў бацькоў, здавальняюча ўсьміхаўся і падростаў на некалькі корхаў. „Буду інжынэрам! Буду інжынэрам!“ пераказваў ён па некалькі разоў сам да сябе, а бацьком хваліўся:

— Мяне, татачка, мяне, мамачка, вельмі любіў настаўнік: заўсёды казаў, што я старэнны і здольны яго вучань, паслухмяны хлопчык, што з мяне могуць выйсьці людзі.

— Ай, ды ты, мой разумнік,—гладзіў Андрэй па галоўцы свайго сына,—выйдуць, выйдуць людзі!—і цалаваў.

А Луцэя дадала ўсьлед:

— Трэба, Сымонка, быць чалавекам, трэба. Выйдзеш сам у людзі і сваіх сястрыц выведзеш.

Параска й Марылька згодна і рашуча заключалі бацькаўскія гутаркі па сваім разуменьні і дапаміналі бацьком:

— Як Сымонка паедзе вучыцца за інжынэра, хай нам лялек прышле.

II

Мястэчка Ступа, у якім жыў Сымонка з бацькамі й сёстрамі, стаяла пры рэчцы Плаўні. Пачынаючы з пятнаццатага году, яно ўвашло

ў вадакрут вайны і не пазбаўлялася яе ажно да прыходу на Беларусь бальшавікоў. Праз чатыры гады ўсякія страхі абыймалі Ступу і ступаўцаў жалезным колам страляніны, чырвоным полагам пажараў. Забыліся падлічыць, колькі разоў пераходзіла мястэчка з рук у рукі: адны прыходзілі—бралі, выдавалі свае законы, пасья аднекуль зьяўляліся другія—адбіралі ад першых, адмянялі іх законы й парадкі. І кожны раз у гэтых выпадках ішла страляніна, валяліся па вуліцах раненыя і забітыя людзі, стаяў шум, траскатня. Міжвольна ступаўцы прымірыліся да гэткай сваёй долі. Найбліжэй зрадніліся з неспакоем дзеці. Ёх цікаваму задзёру хапала досыць яды, а на дзіцячую чулую душу было чаму ўплысьці. Захапіла ваеннае паветра і Сымонку. Ён часта-густа станавіўся правадніком у дзіцячых гульнях у вайну. Гэта да таго падабалася Сымонку, што ён і слухаць не хацеў бацькаўскай гутаркі аб інжынэрстве.—Зрабеце з мяне лепш афіцэра і я буду з палякамі ваяваць,—адказваў бацьком Сымонка. Тым болей яго падбівала вайсковасьць, калі бацькі, гутарачы аб забраўшых Ступы і ваколіцы палякох, пракліналі іх і чакалі скорага збаўленьня.

Сымонкаў бацька больш сямі месяцаў пры палякох ня меў работы і два разы быў зарыштаваны за лаянку польскіх парадкаў. З

вялікімі труднасьцямі прышлося ўсадзіць Сымонку ў школу. „Кепля—бальшавік,“ казалі палякі й рабілі ўсякія злачынствы яму. За гэта Сымонкавы бацькі і клялі і лаялі палякоў. Ды не адны бацькі! Сымонка бегаў да таварышаў і таксама чуў, што таварышавы бацькі таксама точаць зубы на „паноў-захопнікаў.“ Запала і ў яго чулую дзіцячую душу гарачае пачуцьцё крыўды і помсты да агульнага ворага. І з гэтага часу ў сваіх гульнях з дзяцьмі Сымонка перамяніў характар і выразнасьць дзеяў, ахрысьціўшы немцаў—палякамі, а расійцаў—чырвонаармейцамі. Кожны раз ішла бойка ў іх між двума гэтымі станамі. Сымонка заўсёды быў начальнікам чырвонаармейцаў. Ён чуў, як бацька цішком паведаў мацеры аб хуткім прыходзе іх у Ступы і з нецярплівасьцю чакаў. Абы раніца—выходзіў з хаты на вуліцу, узлазіў на шула і глядзеў на ўсход, за рэчку, ці ня йдуць чырвонаармейцы. Сымонка чакаў, што яны прынясуць яго бацьку работу, а для ўсіх вызваленьне—штосьці вялікае і каштоўнае, бо вельмі ўсімі пажаданае.

— Татачка, ці-ж скоро прыдуць чырвонаармейцы?—часта пытаўся Сымонка ў бацькі.

— Скоро, скоро, сыноч. Ты толькі маўчы, нябож, не плявузгай дзе ня трэба,—перасьцерагаў бацька.

Сымонка слухаў бацькі—баяўся каму-ко-

лечы казаць пачутае ад яго. Але затое сам-на-сам ні на хвілю ня мог звольніцца ад думкі аб чырвонаармейцах; яны здаваліся яму на кожным кроку. А далей сталі сьніцца. Абы лёг на пасьцель, заплюшчыў вочы і сумеўся, як адразу цэлыя грамады людзей перад ім з песьнямі, са сьцягамі, з падарункамі для ступаўцаў. Уваходзяць у Ступы, праганяюць палякоў, надзяляюць яго бацькоў, бацькоў Якава, Грышкі і Мікіты і ўсіх падарункамі звальненьня, гасьцінцамі ўсялякімі.

Раніца ў раніцу прачынаўся Сымонка вясёлы і здаволены, падбягаў да бацькоў і пераказваў ім свае сны; а скончыўшы расказаць, дадаваў:

— Хай толькі сапраўды прыдуць чырвонаармейцы ў Ступы—дык я разам з імі пайду біць паноў.

Андрэй усьміхаўся, гладзіў Сымонку па галаве і казаў:

— Ваяка мой залаты, рэволюцыянэр мой адважны!

— А вы пойдзеце?—пытаўся Сымонка ў бацькі.

III

Аднэй раніцай, якраз у сяродку лета, разбудзіў Сымонку гучны стук гармат. Ён сумеўся ад страху і выгукнуў на хату:

— Тата! Мама! Што гэта?

Але ў хаце нікога, апроч сястрыц, ня было. Тады Сымонка хутка начапіў на сябе порткі і кашульку і пабег з хаты. Выбег у двор і жахнуўся: была поўна вуліца войска. Ішлі, ехалі вярхом на конях і на вазох. А здесь за месам, ля могілак, на адгоне двух-трох вёрст ад іх хаты, ішла частая страляніна. Па мястэчку стаяў шолам, як у лесе, як у дні вялікіх кірмашоў. Усё гэта ўзьюшыла Сымонку, прыдало яму бадзёрасьці, імпэту, пацягнула з двара на вуліцу.

— Сымонка-а, куды-і ты прэшся?—супыніла хлапчука маці, запымеціўшы, куды той бяжыць:—ці ты ашалеў, ці якое ліха? Бачыш, страляніна гэткая, што не давядзі госпад...

— А дзе тата наш?—запытаў Сымонка ў мацеры.

— Тата? Не глядзі на тату... Ён пашоў з цёмнага, дык і цяпер няма. Можа таксама дзе-колечы кулю атрымаў...

Пачуўшы гэта ад мацеры, Сымонка больш нічога не сказаў, а як уюн порстка шмыгнуў з двара і захаваўся ў гушчы чырвона-армейцаў, падвод.

— Куды-і ты, абармоціна-а! Сто-ой!—выгукнула ўсьлед Луцэя і кінулася к вешніцам, каб супыніць хлапчука. Але, выбегшы на вуліцу і акінуўшы ўзрокам шэрагі чырвона-армейцаў, якія непарарыўнаю чарадою выхо-

дзілі з аднаго канца вуліцы і накіроўвалі ў другі, яна ня ўгледзела Сымонкі. Маладзіца ажно здрыганулася ад пярэпалаху, але ня ведала, што зрабіць, і ў нерашучасьці прастаяла хвілін з дзесяць на адным месцы, а пасля вярнулася зноў у двор.

Сымонка-ж апукаю каціўся ўздоўж вуліцы к рынку. Яму ўвашло ў голаў, што яго бацька павінен быць там, дзе адбываецца бойка з палякамі. Ён успомніў бацькавы словы, якія бліснулі яму чырвонымі іскрамі. Дзіцячае нутро, запаленае ад іх помстаю да паноў, да праціўных паноў, якія праз цэлы год так ліхамысна здзекваліся над яго бацькамі, сьвідравала Сымонку, пхала яго бегчы на тое месца, дзе чынілася ім адплата.

— Куды ты, пастралёнак? — перапынялі Сымонку па вуліцы чырвонаармейцы, хапаючы яго за руку: — там цябе застрэляць, варочайся.

Сымонка вырываўся і праныраў далей ды далей. Ужо каля пляцу рынку ён спыніўся. Страляніна падалася ўлева, за касьцелішча. Каб бегчы да яе, трэба было зьвярнуць з вуліцы, пакіраваць на гароды, а далей у лог к могількам. Сымонка задумаўся, памеркаваў і раптам мерзькануў у бліжэйшы двор. Не азірнуўся ні разу на чырвонаармейцаў.

IV

Праз некалькі хвілін ён ужо быў у лагу, у густой мяккай траве, на адгоне вёрст паўтары ад могілак.

Між кустоў і ўзгоркаў, дзе хаваліся крыжы, ня сьціхалі раздавацца то частыя, то аднаразовыя стрэлы. Паміж імі чуліся людзкія выгукі. Сымонку памарылася, што ў агульным голасе „гура“ адмецен голас яго бацькі. Ён узоруўся ў адну прагаліну між нізкага густога куста арэшніку і стромага покату ўзгрудку. Прытуліўшыся шчыльна да зямлі, ляжаў там чалавек і мерыўся з стрэльбы найскасяк. Палкае выябражэньне Сымонкі стварыла з чалавека яго бацьку; рудаватая шапка на галаве, кароткі чорны курцік—акурат. Хлапчук нязьмігутна ўзіраўся і ўсё паўней і выразней адзначаў бацькавы рысы. Сэрца трапятала вострым жаданьнем хутчэй апынуцца каля яго, каб хоць раз стрэліць з ружжа ў пана. Жаданьне гнала Сымонку ўбежкі. Адно мігцелі белыя ножкі ў высокай мятліцы, путаючыся ў дзяцельніку і сьвірэпе. Сагнуўшы ручкі на востры вугал і падняўшы іх роўна з плячыма, ён рытмічна, як на гімнастыцы, пасоўваў іх то ўзад, то ўперад. Часта сапучы, Сымонка ціха шаптаў адны й тыя словы: „Хутчэй-бы дабегчы! Хутчэй-бы дабегчы!“

Праз поўгадзіны ён ужо быў на грудку, за якім ляжалі могілкі. У вочкі кінуліся крыжы, жоўты пясок на могілках, бегатня людзей.

— Тата-а! Тата, дзе ты? — гукнуў Сымонка. Зусім недалечка, як-бы над самым яго вухам, раздаўся гулкі залп; аглушыў Сымонку, ажно зьбіў з ног. Хлапчук упаў, але раптам падняўся і кінуўся ўбок. Знаёмая прагалінка нібы вынікла з зямлі перад яго вачыма і нявызнанаю сілаю пацягнула Сымонку да сябе.

— Та-та-а! — выгукнуў ён бягучы і з радасьці разьняў рукі. Той жа чалавек, якога ён бачыў здалі ў прагаліне і які выдаваўся Сымонку за бацьку, глядзеў яму насустрэч, выставіўшы вінтоўку.

— Тата-а! — пераказаў выгук Сымонка, прабегшы яшчэ некалькі крокаў. Ён не паспеў адсапнуцца, як штосьці грукнула і адначасна моцна стукнула яму ў пах, паваліўшы ніцма на зялёную мураўку. У вушох зазьвінелі кусочки раструшчанага шкла, а па ўсім целе расплылася цяплыня і санлівая ўтома. У паясьніцы да таго моцна закалола, што Сымонка хапіўся рукою, думаючы, нібы яго хто рэжа. Вочы заплюшчыліся самі, і як ні тужыўся ён адчыніць іх — ня мог. У вушох стаяў працяжны бразг...

Праз нейкі час Сымонка пачуў над сабою чыйсьці голас, які пытаў:

- Хто ты, малы?
- Я... я Андрэяў...
- Чаго ты сюды папаў?
- Тут бацька мой...

Пяцера чалавек з вінтоўкамі—два паўстанцы з мястэчка Ступы, а тры чырвонаармейцы—стаялі над хлапчуком, які шоргаўся ад болю па зямлі, і з бацькаўскаю спагадаю суцяшалі яго. Але Сымонка ўжо ня чуў іх слоў—памяць пакідала яго.

Ня чуючы адказу на свае словы, двое стаяўшых каля яго паўстанцаў паднялі Сымонку на рукі і пашлі з ім да бліжэйшых кусьцікаў, дзе асьцярожна палажылі яго на зялёную мураўку.

— Ты пабудзь з ім, Сідар, а я пабягу к курганом, пазаву Андрэя; ён павінен быць з левага флангу,—сказаў адзін паўстанец да другога.

Сідар згодліва кіўнуў галавою, узяў на плячо вінтоўку і паціху затупаў каля Сымонкі; другі хутка, бягом кінуўся праз могілкі да курганоў. Сідар чуў, як ён, адбегшыся мо' на гоні, гукнуў:—Андрэ-эй! Андрэй!—і пахіліўся да хлопчыка, каб зазірнуць яму ў вочы.

Сымонка спакойна ляжаў, як-бы бяз дыху, паблядзеўшы, схудаўшы. Чырвоная, запечаная кроў малюнковым нарысам засушаных пацёкаў прысыціла радняныя замурзаныя

порткі. Правая рука, зложена ў жменю, як-бы ня пускала скатвацца на траву новым каплям крыві.

— Дарма хлапчук прапаў!—парашыў сам з сабою Сідар.—Каб карысьць якую зрабіў!? Бацьком гора набыў...

Ён адварнуўся ўбок курганоў і пільна паглядзеў, зрабіўшы пальцамі казырок над вачыма.

— Ня відаць нікога! Дзе ён дзеўся? Пакінуў тут аднаго...

Сідар зрабіў некалькі крокаў узад і ўперад, адцягнуўшыся ў думках зусім на другія рэчы і выпусьціўшы з галавы Сымонку.

— Сідар, га, Сідар!—раптам перабіў яго роздум нейчы вокліч.

Сідар азірнуўся—то аклікаў яго таварыш.

— Няма, брат, і Андрэя!—матнуў той рукою з нейкім азлабленьнем:—ляжыць вунь пад курганом. Кінуўся, кажуць, пярэднім на польскі разьезд і адразу-ж атрымаў кулю. Толькі-толькі я пасьпеў дабегчы. Можа чуў, як стралялі?

— Ды ўвесь час страляюць... Вось скажы, што з малым рабіць?

— Давай панясем да бацькі!—парадзіў Сідар.

Пачапіўшы вінтоўкі цераз плечы, паўстанцы схіліліся над Сымонкам і асьцярожна ўзялі яго на рукі.

— А мо' ён яшчэ не дашоў?

Сідар крануў рукою Сымонкавага ілбу, пасья прылажыў вуха да грудзей.

— Ды ўжо па ўсім. Вечны пакой... Удваіх ляглі за сьвятую справу... Хадзем, брат Сымонка, да бацькі...

Паўстанцы сьпешна паняслі няжывога Сымонку к курганом.

Б Я Г У Н Е Ц

I

Была цёмная-цёмная ноч, хоць вока выкалі. І ціхая пры гэтым. Неба нясьціханна сьлязілася ні-то драбнюсенькім дожджыкам, ні-то буйнаю вільгацьцю. Было пранозавата-халодна, нібы вецер калоў іголками ўсё і ўсіх. Выбітыя сотнямі ног сьцяжынкі праз збожжа і між лесу, гладкія і цьвёрдыя нядаўна, зрабіліся сьлізкімі й гразкімі. Мокрае вецьце дрэў і густая зелень травы ды збожжа, нахіліўшыся над сьцяжынкамі, яшчэ больш дадавалі ім вады.

Франусь Доўбня, здаравенны, высокага росту чырвонаармеец, адзеты ня блага, у чорны яшчэ малапацёрты шынэль, порткі бразэнтавыя з галіфам і цэлыя рыжыя чаравікі, пасьпешна йшоў з лесу між густога, ужо красуючага жыта. Раз-по-раз ён азіраўся назад і ў бакі, хоць нельга было нічагуткі ўгледзець перад сабою, і ўсё прыгінаўся як найніжэй. Азіраючыся, ён спатыкаўся, трапляў у лужыны каля межаў, на межы і хрустаў зламанымі камлямі жыта. Некалькі разоў, яшчэ каля лесу, Франусь хлюпнуў у нейкія канавы, поў-

няя вадою, і захапіў чаравікамі вады, якая, здавалася, ня мела сабе меры. Абы спатыкаўся, дык ногі выціскалі пырскі, якія ляцелі пад порткі й студзілі разгарачанае цела.

Франусь Доўбня злаваўся, ажно скрыгатаў зубамі, праклінаючы то чаравікі, то сьцежку, то жыта, то клунак за плячыма, што раз-пораз штоўхаў яго ў плечы, у бок, па руках.

Усяго прашоў каля трох вёрст, а паганая дарога да таго стаміла яго, што чуўся цяжар на ўсім целе; пад пахамі і ў поясе папрэла, а з ілба цурком каціліся фасоліны поту.

Франусь паднімаў казырок шапкі, перакладаў лепей рэвольвэр у кішэні і ў думках лаяўся:

— Каб ты згарэла, каб ты! Замучыць ды годзе! Гэта-ж за ноч не ўбярэш гэтых пятнаццаць вёрст... Чаго добрага, каб не нагналі адно, а то...

Страх хапаў яго за горла і не даваў даказаць выразу. З дрыготам, які ахопліваў усю яго постаць, Франусь азіраўся назад, у бакі, угору.

Посьвіст ветру здаваўся гутаркаю многіх галасоў, якія несліся да яго, к яму навыперадкі.

Франусь падбягаў, сьціскаючы зубы і сэрца.

— Няўжо такі ўспадучь на сьлед? Ці ліха ім!—суцяшаў ён сябе, нібы расьціскаючы жалезныя абручы сполаху і даючы целу выпрасацца, разгарнуцца.

— Ня трапяць, дарэмна! — разгортваў ён самаўцеху далей. — Не на таго напалі. Тут мне кожная мясьціна знаёма; кожны кусьцік свой — ня выдадуць... Мы згавораны з дзяцінства... Ваяваць!.. Ваюйце, калі ахвоту маеце, а я...

Пасьля гэтых думак, Франусю рабілася весела; браў задзёр пасьмяцца з дурнога камрота, з політрука, з цэлае роты чырвонаармейцаў, з Савецкае ўлады... Сполах, які пхнуў яго на ўцёкі, падпраўляўся нялюбасьцю да новага ладу; зашавельваў гаспадарска-шляхецкім пачуцьцём.

— Удалося, як лепш ня трэба! Шытакрыта! Канец усім мукам. Хай іх пярун спаліць!.. Вось прыду дамоў, спачыну крыху, а там, глядзі, праз дзень-другі й палякі прыдуць — і жыві спакойна.

Франусь патрошку забываўся, як і што з ім, адкуль і куды йдзе, з якою мэтай. У цемры ночы малявалася хата, абставіны дому, сям'я, спайкой... І ногі зацішалі хаду, прыліпалі да глейкае зямлі ды прытрымваліся ёю...

Пасьля пацягло прысесьці, перасапціся. Франусь Доўбня напружыў пагляд і пачаў мацаць нагамі ці камень, ці грудок — ня пытаючыся, ёсьць ён тут ці няма.

Пад нагамі хлюпала вада, трашчэла жыта.

— Ня буду садзіцца... Гой, што я?.. Гэта спакуса! — парашыў Франусь Доўбня, пратап-

таўшыся з поўгадзіны. — Пайду, а то дзень наляціць і тады...

З посьвістам ветру рассыпаліся знаёмыя галасы; прабеглі сьпіною мурашкі, сьціснулася сэрца. Зачасьцілі ногі самі.

Раптам — каўдобіна. З разгону апынуўся ў вадзе па пояс.

— Што за трасца! — вылаяўся Франусь Доўбня і хутчэй выскачыў на дарожку...

Яшчэ праз гадзіну нясупыннай хады — і ён прымеціў у цемры ночны якіясьці будынкі.

— Нарэшце і Драбінкі! — мігнула думка ў галаве, і прыемная цеплата разьбеглася па ўсім целе.

Франусь Доўбня, прыпамінаючы плян вёскі, падаўся ўправа і вышаў да платоў гародаў. Прыгледзеўся — то быў Вінцэнтаў капусьнік.

— Дзякуй госпаду, — прашаптаў ён: — я дома!

Цішком, між плоту, дашоў да гумна.

У суседнім двары забрахаў сабака. Франусь Доўбня прысеў з боку кастра дроў.

Сабака ня ўнімаўся брахаць. Паўзком, стараючыся ня шамаць, Франусь Доўбня мінуў два другія гумны і апынуўся пры сваім двары.

Густы садок усьцяж пляцу калыхаўся над дваром, дзяручы галінамі дрэўцаў салому на страсе.

— Не чакаюць! Пэўна старыя й надзею

ўсякую згубілі мяне дачакацца. Вось ім—неўспадзеўкі, прымхаю. Як з мёртвых...

Франусь Доўбня пералез у двор з загуменьня; паўз сьцяну падышоў да дзьвярэй і паспробаў адчыніць. Дзьверы былі замкнуты. Тады ён падышоў к акну і дробным ціхім стукам прашоў па шыбе.

— Хто там?—пачулася з-за акна.

— Я, Франусь... адчынеце-э... — зычным шэптам падаў Франусь з двара.

II

Украдкаю, перашэптваючыся з бацькам, Франусь увашоў у хату. Панясло цяплом і спакоем. Захацелася сесьці.

— Як-жа ты, сыноч, умудрыўся так? Цёмнаю ночкай!—пытаў бацька.

З ляжанкі зьлезла маці. Старэйшы брат, Платон, зашавяліўся на лаве. Пашлі запытаньні.

Франусь прысеў на лаве між двух акон і, седзячы, расказваў, як і што ён рабіў, каб уцячы з палка. „Падгаварыў камандзіра ўзводу, каб той дазволіў мне адлучыцца на нейкі час, а ўсё ўжо было раней сабрана. Камандзір даў дазвол, і я паціху, як-бы за справаю, пакіраваў у лес. Клунак-жа, гэты вась, яшчэ заўчасу прыхаваў у добрым месцы. Пашоў—і пашоў“...—што слова, то гучней выказваў Франусь.

Бацька прыняў ад яго клунак, шынэль і

боты і ўсё гэта разлажыў кожнае паасобку, — што на лаве, што на ляжанцы. Маці пільна ўглядалася ў твар сына, хочучы выглядзець яго рысы ў цёмным хатнім змроку.

— Я захапіў нават з адзежды што-кольвек, — казаў далей Франусь: — і пару чаравік для бацькі. Прадаваў таварыш, а я пераняў. Цяжка да таго, што апошняе прадаюць хлопцы... Нямерна цягло ўцячы, і цяпер я так здаволен, што...

— Цішэй вы троха, — пераняў Платон, не паднімаючыся з лавы, — можа хто слухае ў двары..

Франуся запалохала братняя перасьцярога. Раптам вярнулася нядаўняе пачуцьцё страху. Ён павярнуўся да акна, каб паглядзець у двор, але тут-жа апамятаваўся і адхіліўся назад. Чаго добрага — угледзяць знадворку і тады... Франусю ня йшло на розум інакшае, апроч выясьненья свае небясьпекі. Раптам цяпло, хатняя гасьціннасьць — адышлі дзесьці назад. У вачох, у гушчы змроку замігалі цудоўныя нарысы нейкіх падазронах вобразаў. З вокан, якія стаялі супроць вачэй, нібыта хтось паглядаў. Брат не падымаўся з лавы, дзе спаў, і гэта непакоіла Франуся. А мо' Платон асьцерагаецца?

— Што-ж у Драбінках чуваць? — запытаў ён цішком. — Чакаюць палякоў ці не?

— Пэўна, скоро прыдуць, бо бальшавікі

вывозяцца. Усё-ўсё пазабіралі з рэўкому ды з маёнтку. Некалькі падвод выправілі,—рас-тлумачыў бацька.

— І яшчэ ўсё зьбіраюцца браць,—дадала маці.

— А самі як? Выехалі ці засталіся яшчэ?—дапэўняўся Франусь.

— Не, дзеткі,—яшчэ процьма іх тут. Нядаўна нашло, што памясьціцца ня могуць у маёнтку. Каравулаў—поўна вёска...

— Лажэцся ўжо вы,—недавольным голасам падаў Платон,—нашлі час гэткую гутарку весьці...

Якраз на вуліцы пачуўся сьвіст. У вадказ забрахала некалькі сабак. Франусь мігам прылёг на лаве, дрыжучы ўсім целам ад пярэпалаху. Бацька адышоў к печы, а маці прыгнулася к зямлі.

— Вось кожны раз нешта бунтуюць ды бунтуюць,—шэптам выказалася яна:—няма ім зводу, гэтым бальшавіком. Хай-бы ўжо хутчэй яны ўцякалі.

Між хаты прабегла некалькі чалавек. Дзесьці, ля рэўкому, два разы стрэльнулі. Як быццам-бы нехта крычаў; стукалі калёсы фурманак.

Франусь калаціўся, як у трасцы. Колькі было мажлівасьці, ён туліўся да сьцяны. Бегатню каля хаты ён прыняў за самую страшную адзнаку. Хаця-б не пагоня за ім? Уця-

чы-б з хаты? І хацелася, і баяўся. А калі хто стаіць каля хаты? Што тады? Не, лепш заставацца ў хаце.

Жадалася мець раду ад бацькоў, ды нешта трымала язык. Нельга гутарыць ні ў якім разе.

У хаце стаяла ціш, нібы нікога ня было ў жывых. Можна было бзыканыне мух прыняць за посьвіст ветру.

Так працягнулася каля гадзіны. На вуліцы даўно заціхла трывога. Вёска мэрам замерла ў спакой, а ў хаце Доўбняў ніхто не падаваў жыцця.

III

На золку на вёсцы трывога аднавілася. Часты стрэл абняў яе жалезным паясом з усіх канцоў. Стукатня й крыкі напоўнілі паветра.

Нельга было сядзець спакойліва ў хаце. Трэба было шукаць якое рады.

Уся сям'я Доўбняў узварушылася й зарухала па хаце. Ніхто ня ведаў, што пачаць, хоць чулі аднакава ўсе, якая прыгода напаткала іх вёску.

Старая Доўбніха намерылася выскачыць на двор, але гаспадар, хапіўшы яе за рукаў, супыніў.

— Куды ты, саматугам на ражон?! — вылаяўся ён. — Кладзіся лепш на зямлю ды моўчкі чакай канца.

Гэта рада падала знак усім: хто куды кінуліся хавацца. Франусь, не даючы сабе адчоту ад сполаху, кінуўся к падпечку, але нешта затрымаўся і падлез пад пол. Старэйшы брат схаваўся ў куце пад сталом; дзеці застаўліся на печы.

— Сьвяты божа, перагані ты гэту навалу хутчэй! — малілася ў шэпт старая Доўбніха.

Яе супыняў гаспадар:

— Маўчы ты ўжо... шша-а... Ці ня чуеш, што бегаюць паўз хату.

Старая замоўкла, але нейкая балючая цікавасьць заставіла яе падняць вочы і паглядзець у вакно. Чырвоны пук сьвятла кінуўся ёй у вочы і тут-жа як прыбіў на месцы. Старое цела ахапіў паралюш.

— Гарымо-о! — адзічэлым піскам, сабраўшы ўсе сілы, выгукнула Доўбніха.

Зразу ўсе ачуліся ў вокнах.

Вуліцаю вёскі йшла купа польскіх салдат, як-бы вядучы за сабою адзнаку свайго нападу — шырокую палатніну агню, які зьядаў будынак рэўкому.

Дзесь, у процілежным ад іх канцы, чуваць было па зыку, што за Алешнікам адбывалася частая ажыўленая перастрэлка.

У Доўбняў закоўзала па тварах здавальняючая ўхмылка. У нядаўна дрыготных нагах пачуўся ўстой, нібы хтось падлажыў пад іх знарочыстыя падстаўкі.

— Глядзі, Франусь, як добра ты трапіў!
Цяпер будзь сьмелым!—пацешыў сына стары
Доўбня.

Франусь маўчліва парадаваўся.

— Перабыў... так...

— Ото-ж, дзякаваць богу, добра. Як-бы
спрыязна нябесная падышла.

З многіх хат, асьмеліўшыся, вышлі на
вуліцу кабеты й дзеці. За імі паказалася не-
калькі старых.

— Хаця парадак які будзе!— паважна вы-
казаўся стары Доўбня.

К паўдню, калі начны страх крыху пра-
шоў, у хаце Доўбняў канчаткова супакоіліся.
Пасьля перажытага ня верылася, што ўсё
абышлося добра. Тым болей цешыла ўсіх за
Франуса, што ён вылузаўся ад бальшавікоў
і не застаўся адрэзаным ад бацькоў. Цяпер,
калі прышлі палякі, яны разьлічвалі на поўны
спакой. Водлуг гэтага разьлічэньня і будавалі
пляны на будучае, радзячыся ўсёю сям'ёю.
Франусь меў першую скрыпку і ў сямейнай
радзе настайваў рабіць па ягоным разуменьні.

— Ты ўжо не спрачайся, Даніла, — пера-
бівала гаспадара Франусёва маці: — Франусь
не абмыляецца, калі так кажа.

Бацька згаджаўся, згаджаўся й Платон.

— Франусь— сьвецкі чалавек!

Па гутарцы, у якой не прамінулі ніводнага хатняга пытання, нацешыўшыся ўволю нечаканым прыбыццём Франуса, Доўбні прыбраліся да полудню.

Зарухалі па хаце, заклапаціліся.

Франусь з аблягчэньнем на сэрцы, разважным тонам у другі раз пачаў апавядаць аб сваім „паходзе на пабыўку“, як ён ахрысьціў свае ўцёкі з Чырвонае арміі.

Хітрасьць і сьмікалка, чаго не шкадаваў для сябе Франусь, цешылі бацькоў да сьмеху.

— Ды ты ведамы ў нас,—прыгаварвала маці,—абы з якім розумам не ашукаць цэлае роты бальшавікоў. Сядайце-ж за полудзень,—звала яна ўсіх.

Але ня ўспелі ўсе засесьці за стол, як на двары за акном пачулася польская гутарка. Чуваць было, што палякі робяць нейкі абход па хатах.

— Пэўна рэгістрацыю вядуць,—заспакоена сказаў Франусь, прымаючыся за міску.

— Так скора? Мо' хіба на пастой?—недаверна дадаў Франусёў брат.

Ніхто не паглядзеў у вакно.

А Доўбніха пашла к дзьвярам, каб адчыніць і сустрэць палякоў.

— Тут чыя кватэра будзе?—пераступаючы парог, запытаў адзін з траіх палякоў.

— Гэта хата Данілы Доўбні, проша пану,—адказала старая.

Увашоўшы, усе трое хутка аглядзелі хату і раптам спыніліся на Франусі.

— А то што за салдат?—робячы крок да стала, запытаў той-жа паляк.

Франусь міжвольна ўстаў з-за лавы і, не знашоўшыся, што адказаць, запыкаў:

— Я... учора я вярнуўся-а... з чырвонае...

— Як, як, як!!!—падхапалі ўсе трое палякоў і, абураныя да злосьці, кінуліся на Франуса, крычучы:

— Бяры да офэнзывы!

— Страляй яго!

— Большэвік паганы!

— Шпег!

Запалоханыя Доўбні згрудзіліся ў кучу і наперабой, путаючы словы і іх сэнс, пачалі разважаць абураных палякоў.

— Паночки-ы, — казалі Доўбніха, — Франуська мой толькі ўчора ноччу прыбег ад большавікоў... Ён іх ненавідзіць сам... Не чапайце яго, паночки-ы...

— Ён будзе вам служыць... ён...—прасіў бацька.

Але палякі не ўважалі на нічога: схапіўшы Франуса, яны моцнымі таўхачамі папхнулі яго да дзьвярэй.

Старыя бацькі кінуліся цалаваць рукі паляком—тыя іх сярдзіта адпіхнулі, зачыніўшы дзьверы.

— Страляй яго! Да офэнзывы!—ня сьціхалі крычаць яны ў сенцах і вывеўшы Франуся на двор.

К хаце Доўбняў зьбеглася грамада вяскоўцаў. Многія пачалі закідаць за Франуся словы. Але яны былі гарохам у сьцену: палякі, не зварачаючы ні на кога ўвагі, адвялі Франуся ў офэнзыву.

Вечарам Даніла Доўбня з старшым сынам і жонкаю абягалі вёску, зьбіраючы подпісы пад прыгаварам аб вызваленні Франуся. Ужо яны канчалі апошнія хаты, як спаткалі быўшага старшыню Васіля Путу, каторы з перапуджаным голасам, весь у дрыготцы, перапыніў іх словамі:

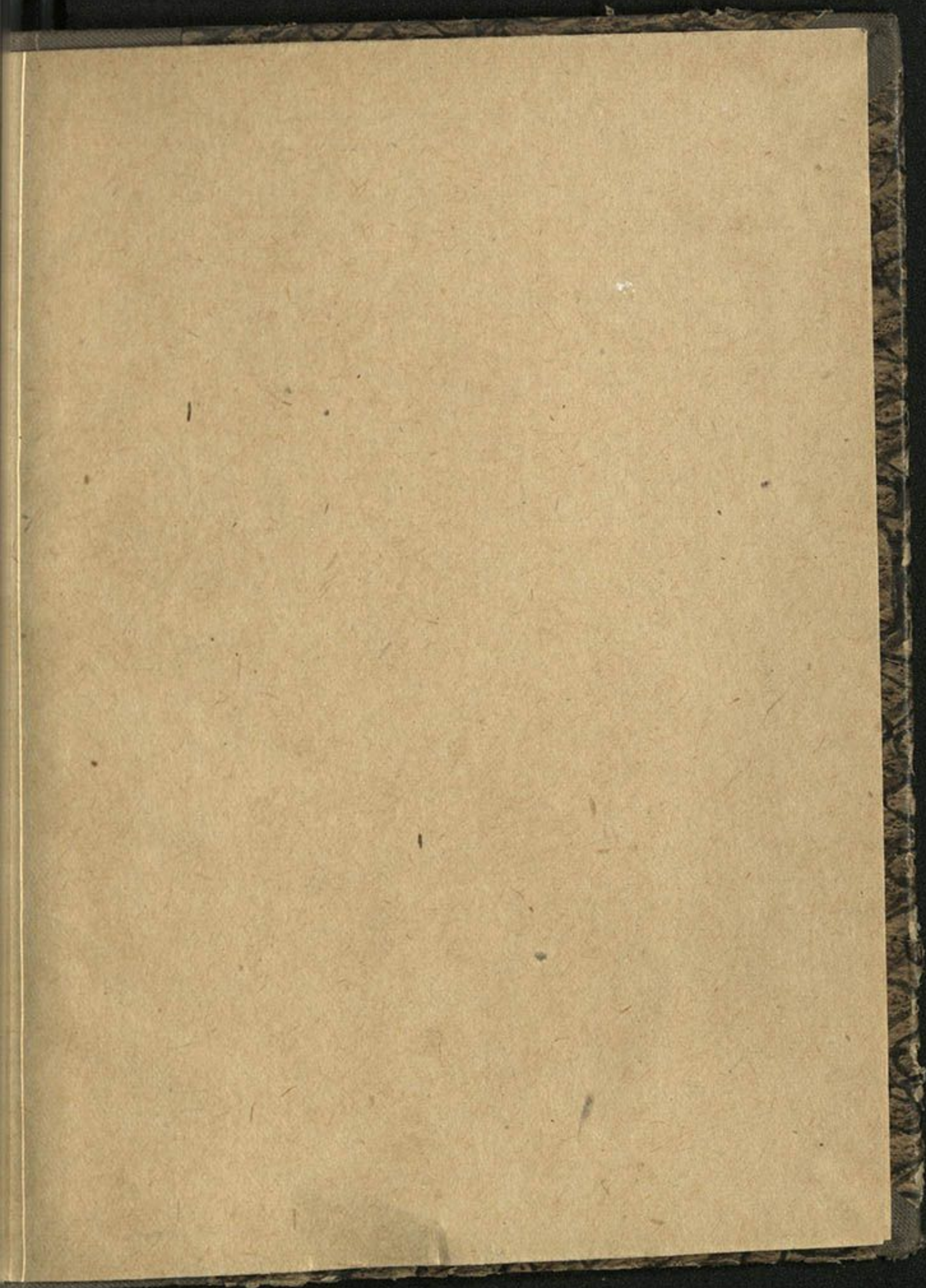
— Даніла! Гапа!.. То-ж вашага Франуся застрэлілі!? Як вы дапусьцілі да гэтага?! Га?!

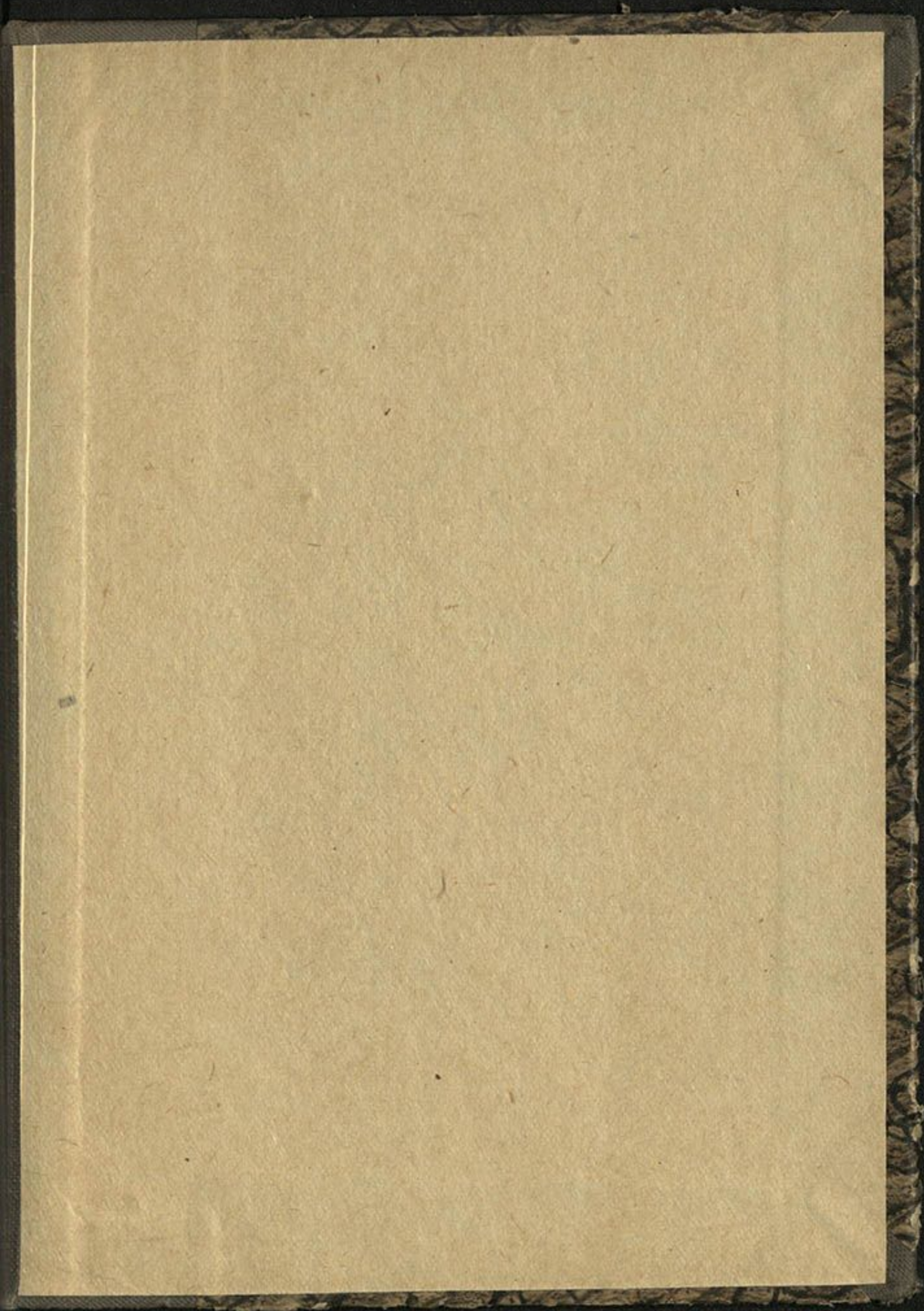
З Ы М Е С Т.

	<i>Стар.</i>
Лайдак	3
Вялікодная каробка	12
„Дойдзем, сынок“	28
Сымонка — інжынэр	35
Бягунец	48

Бел. Бюджет
1994 г.

B0000003 1 15266